GUSTAVE FLAUBERT

Bir Delinin Anıları*

Türkçesi: Burak Zeybek

Roman

*SEL

Gustave Flaubert

Bir Delinin Anıları

Türkçesi: Burak Zeybek

Roman

Bir Delinin Anıları
Gustave Flaubert
Kitabın Özgün Adı: Mémories d'un fou
Türkçesi: Burak Zeybek
Kapak uygulama: Sermin Yavuz

SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85 Faks: (0212) 516 97 26
http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

BİR DELİNİN ANILARI

GUSTAVE FLAUBERT (12 Aralık, 1821 – 8 Mayıs, 1880) Edebiyatta gerçekçilik akımını başlatan Fransız yazar.

12 Aralık 1821'de Fransa Rouen'de doğdu. İlk yazı çalışması 1837'de yayınlandı. Yaklaşık iki sene boyunca Maxime du Camp ile birlikte Yunanistan, Anadolu, Mısır, Filistin, Suriye ve İtalya'yı dolaştı. Ünlü romanı *Salambo*'yu esinleyen de bu yolculuklar oldu.

Edebiyat dünyasından birçok kişiyle mektuplaştı. Bu mektuplar daha sonra büyük ün kazandı. Flaubert'in gerçekçilik akımını başlatan kişi olarak gösterilmesinde bu mektuplarda dile getirdiği edebiyat ve sanatla ilgili görüşleri etkili oldu.

Yaşamının son yıllarında tüm zorluklara karşın, manevi oğlu olan Guy de Maupassant'ın başarısı ve başını Emile Zola'nın çektiği natüralist (doğalcı) grubun ona verdiği değer, avuntusu oldu. Bugün dünya edebiyatının temel taşlarından biri olan *Madame Bovary*, 1856'da yayınlandığında, yazar ve yayıncı hakkında ahlaksızlığa teşvik suçundan dava açıldı. *Bir Delinin Anıları* (1838) ilk kez Türkçeye kazandırılmaktadır.

ÖNSÖZ

"Çağımın salaklığına karşı, beni boğan nefret dalgaları hissediyorum. Ağzıma kadar bok geliyor, fırlayan bir fıtık gibi. Ama ben bu boku saklamak istiyorum, katılaştırmak, sertleştirmek. 19. yüzyılın yüzünü sıvayacağım bir macun yapmak istiyorum, Hint pagodalarını tezekle nasıl bezerlerse öyle..."

Louis Bouilhet'ye mektup, 1855

Kitaba ilişkin

Bu kitapla ilgili birkaç okuma yapmak mümkün. Birincisi, şüphesiz, Fransız ve dünya edebiyatını, tarzı ve konulara yaklaşımıyla kökten etkilemiş, önemli bir yazarın ilk gençlik eserini okumak; sonraki eserlerinin izlerini sürmek, düşünce kalıplarının temellerini araştırmak ve bildik bir şahsiyetin, gençliğinden ötürü kendini daha saflıkla ele verdiği satırlardaki insani yönlerini keşfetmek.

İkincisi, daha "arkeolojik" bir çalışma: On yedi yaşındaki Gustave'ın, 19. yüzyılın başındaki, kentsoylu bir ailenin aykırı ancak yine de sosyal çevresine ait olan dünyasını anlamak. Gustave marjinal, Gustave tatminsiz, Gustave hayal dünyasında yaşıyor, Gustave âşık oluyor, Gustave kahramanlık hikayeleri düşlüyor: Gustave, olmaya çalışıyor.

Edebiyatla ve tarihle ilgili şöyle genel bir kanı var: Edebiyat bildiğimiz klasiklerden, tarih ise Osmanlı beylerinin ve imparatorlarının fetihlerinden oluşmakta. Oysa, bütün bunlara, en iyi ihtimalle mihenk taşları, daha doğru bir yaklaşım benimsendiğindeyse tarihsel veya edebi imgeler, demek gerekiyor. Son on yılda ülkemizde de tarihsel konuları işleyen daha çok eser yayınlandığı için, bunu daha iyi anlayabiliriz. Mahmut Şevket Esendal, Halit Fahri Ozansoy veya Reşat Ekrem Koçu'nun açtığı yolda ilerleyen birçok yazarımız var. Koçu, döneminde tarihi vulgarize ettiği için eleştirilmesine rağmen, tarihin güncel dokusunu ben ilk onun kitaplarında hissettim. Sözünü ettiğim işte o tarih ve edebiyat: Edebiyat sadece bilinen şöhretli eserler değil, çok daha canlı, kanlı, topluma işlemiş bir varlıktır.

Edebiyat, yazıyla ifade edilen duygu ve düşüncelerdir. Herkes mektup yazabilir, günlük tutabilir, aşk şiirleri ya da roman kaleme alabilir! Bize kadar gelen eserlerin sahiplerinin, edebi istidatlarından, müthiş dirayetlerinden ve şaşırtıcı fırsatçılıklarından başka, azımsanmayacak bir şansa sahip oldukları da su götürmez bir gerçektir. Tarihsel determinizmi tek yönlü bir tanrı gibi algılamayalım. Hepimiz kaplumbağa yavruları gibiyiz. Kaçımızın hayatta kalacağıyla ilgili genel veriler olsa da, cemiyetimizi belirleyen sadece yumurta sayısı ve su sıcaklığı değildir. Şansımıza, elimizde, bir önceki asrın kaplumbağa yavrularından birinin anıları var. Ne büyük şans! Bu ikinci okuma belki de birincisinden daha önemlidir.

Elinizde tuttuğunuz eser bir gençlik eseridir (1838, Gustave on yedi yaşında). Flaubert'in olgunluk dönemi eserlerine kıyaslarsak (Madam Bovary, 1858. Flaubert otuz yedi yaşında) tabii ki daha toy, oturmamış ve zayıftır. Ancak topluma yaklaşımının korkusuzluğunu ve yalnızlığı bir ibadet olarak uygulamaya başlamasını burada görüyoruz: Gustave kişiliğini değiştirmeyi o derece büyük bir dirençle reddediyor ki, nice badirelerden sonra toplumsal değişimin memurlarından ve hatta mimarı değilse de, yapı ustalarından biri olacak.

Ama, on yedi yaşında bir delikanlı yazdı diye eseri de yabana atmayalım. *Bir Delinin Anıları*'nı okuduğunuzda ilk hissedeceğiniz şeylerden biri, yazıdaki çağdaşlıktır. 19. yüzyılın ortalarında yazılmış bir metin bu sayın okur! Benim dili çağdaşlaştırmak gibi özel bir çabam olmadı. Gustave daha on yedi yaşındayken, çağının hayli ilerisinde bir dil ve düşünce dünyası yaratmayı başarmış. Benim karşılaştığım temel güçlük de, dildeki bu modernlik oldu: Flaubert bugünkü modern Fransızca'yla örtüşen bir dil kullanıyor. Fransızca'da bizimkinde olduğu gibi köklü kopuşlar hiç olmadığı için, *Bir Delinin Anıları*'nın 19. yüzyılda yazılmış bir metin olduğunu yansıtacak dilsel bir gereçten yoksunuz. Dili eskitmeye kalkıştığımız zaman elimize Osmanlıca bir metin geçecekti ve bunu yapmak, kuşkusuz Flaubert'in akıcı, anlaşılır diline ihanet olurdu. Bu nedenle, şekilsel bir gayretkeşliğe girmeden, aslına olabildiğince sadık kalarak çevirdim.

Madam Bovary'yle yerleşik ahlaksal değerleri topa tutup patlatan Gustave geliyor işte.

Gustave Flaubert kimdir?

Burjuva düşmanı burjuva?

Gustave Flaubert'in hayatı hakkında biraz bilgi sahibi olanlar için Anılar, kuşkusuz daha ilginç olacaktır. Örneğin Flaubert, hayranı olduğu ve Anılar'da sözünü ettiği Byron'un seyyahlığına özenip Doğu'ya yolculuklara çıkmış, fakat nihayetinde Arap oğlanlara takılıp Mısır plajlarında kalmıştır. Anılar'da uzun uzun anlattığı, kalbini kıran ilk aşkından sonra, ilk ciddi birlikteliğinde, yazar Louise Collet'ye pabuç bırakmamak için akla gelecek her türlü 'erkekliği' yapmış, kadıncağızı bunalımlara sürüklemiştir.

Biyografisini okumamışlar için biz bir özet geçelim.

Gustave Flaubert, 1821 yılında, Rouen hastanesinin başcerrahı bir babayla, yine hekim kızı bir anneden, varlıklı bir ailenin içinde doğar. Ondan önce iki kardeşi ölmüştür ve kendisi de hayli zayıf doğan Gustave'ın fazla yaşayacağına ihtimal verilmez. Nitekim, senelerce, bir parmağı ağzında oturur. Ağabeyi çok parlaktır ve herkes ona hayrandır, Gustave'sa, Sartre'a göre o zamanlar ailenin gerizekalı evladıdır, o muameleyi görür. Üç yaşındayken, çok iyi arkadaşı olacak olan kızkardeşi Caroline doğar, dört yaşındayken de, ölümüne kadar yanında kalacak olan dadısı Julie gelir: Kendisine kol kanat gerecek ikinci kadındır Julie. Gustave, cerrah babasının saygısını kazanamasa da, muhteşem bir ana kuzusu olarak, kadınların duygusal dünyasına hükmetmeyi öğrenecektir.

On bir yaşında ortaokula başlar. Tarih ve edebiyatta çok iyidir.

Duygusal hayatını derinden etkileyecek başlıca hadiselerden biri 1836 yılında başına gelir: Ailesiyle tatile gittikleri Trouville'de, kendisinden büyük ve evli bir kadın olan Elisa Schlesinger'le tanışır ve bu kadına delice aşık olur. Madam Schlesinger o sırada yirmi altı yaşındadır. Anılar okunduğunda, nasıl da etkilendiği anlaşılır; Flaubert, hayli uzun bir bölümü buna ayırmış, hatta insana öyle geliyor ki, belki de bu kitabı bu aşkı ifade edebilmek için yazmıştır.

Elisa'yla yaşadığı düşkırıklığı Gustave için belirleyici olur; bundan sonra hiçbir kadına bütün duygularını teslim etmez. Sonradan şöyle diyecektir:

"Her birimizin kalbinde bir kraliyet odası vardır; ben, benimkinin kapısını ördüm ama yıkılmadı, duruyor." Kraliyet odasının kapısını örmüşse de misafir odasının kapısını ardına kadar açar Gustave. Yakışıklı bir delikanlı olduğu için kadınların da ilgisini çeker ve henüz on beş yaşındayken, annesinin hizmetçilerinden biriyle birlikte olur. Kendi deyişiyle, 'toparlanma'sı hayli çabuk olduğu için kadınlar onu pek beğenirler. Madam Schlesinger'se *Duygusal Eğitim*'deki Madam Arnoux'ya esin kaynağı olacaktır.

Bir Delinin Anıları'nda, Flaubert'in okulla ilgili hislerine dair uzun geçişler okuyacaksınız. Bu hisleri, bir noktada dayanılmaz olmuş olmalı ki, Gustave bir yıl sonra isyan bayrağını çeker ve 1839 yılında, olay çıkardığı için ve itaatsizlikten ötürü, Rouen Lisesi'nden atılır. 1840'da tek başına olgunluk sınavını verir ve baba zoruyla olsa gerek, 1841 yılında Paris'de hukuk fakültesine girer. Ama doğal olarak, Flaubert'in ilgisini daha çok Paris'in renkli hayatı çeker. Sınıfta kalır. 1844 yılındaysa ilk sara krizini geçirir ve önce Rouen'a, oradan da aile evinin bulunduğu Croisset'ye çekilir.

Trouville'nin bugünkü hali

Sara hastalığı, Flaubert'in hayatındaki belirleyici etkenlerden biridir. Her ne kadar biz romanlarının çoğunu belki de bu inzivaya borçluysak da, hastalık Flaubert için çilelidir: "Her kriz, sinir sisteminin kanaması gibiydi. Ruhum bedenimden kopuyor gibi oluyordu, korkunçtu." Alkol ve tütün yasaktır. Kan alma, haplar, bitki çayları... Annesi, oğlunu iyileştirmek için her şeyi yapar ve üstündeki baskısını da git gide artırır. Ömrünün son 8 yılı hariç, annesi boğucu şekilde ona bakar ve seyahat projelerine varıncaya kadar, bütün hayatını örgütler.

1846 yılı, Flaubert için ciddi bir dönüm noktasıdır. Önce, babası ölür. Ondan iki ay sonraysa, çok sevdiği kız kardeşi Caroline yirmi bir yaşında ölür. Ardında, kendisiyle aynı adı taşıyan kızını bırakmıştır. Gustave, vasisi olur. Gene aynı yıl, yakın arkadaşı Alfred de Poitevin evlenir. Gustave, arkadaşına tepkisini şu normal sözlerle dile getirir: "Anormal bir şey yapıyorsun." Bazı yorumculara göre, bu düşkırıklığını savmak için, yazar ve şair Louise Collet'yle çalkantılı bir ilişkiye atılır. Louise kendisinden yaşça büyüktür. Unutamadığı Madam Schlesinger'le benzerlikleri vardır. Birlikte olmalarından sadece altı gün sonraysa kavgalar başlar: "Çığlıklarına sahip ol! Beni mahvediyorlar. Ne yapmak istiyorsun? Her şeyi bırakıp Paris'te yaşamaya gidebilir miyim?" Louise, Gustave'ın onu sürekli görmeden sevebilmesini anlayamaz. "Eğer bir kadın olsaydım, âşık olarak kendimi istemezdim, o kesin. Geçici bir heves olarak, evet ama yakın bir ilişki için, hayır." Gene de 8 sene sürer bu ilişki, tutkuludur ama 1854 yılında, şu sözlerle sona erer: "Aşk istiyorsun ve sana çiçek yollamadığım için yakınıyorsun, öyle mi? Ah! Ne de çiçek severim ya! Kendine taze bir delikanlı bul, kibar hareketleri olan bir herif bul. Ben, başına kıllar yapışık penisleriyle dişiyi parçalayan kaplanlar gibiyim." Son derece artistik...

Flaubert, seyahat etmeyi sever. Hayalgücünü körükleyen, egzotik yerler görmek ister. *Bir Delinin Anıları*'nda, egzotik yerlerle ve buradaki kadınlarla ilgili gençlik hayallerini göreceksiniz. Avrupa'dan başlar. 1845 yılında İtalya ve İsviçre'ye gider. Bunu Britanya takip eder. 1848 yılında Alfred de Poitevin, 32 yaşında ölür. Alfred'le ilgili duygularını Flaubert on beş yıl sonra dile getirebilecektir: "...hatta öyle sanıyorum ki hiç kimseyi (kadın ya da erkek) onun gibi sevmedim." Otuz beş yıl sonraysa, anılarında baş köşeye oturacaktır Alfred: "Onu düşünmeden geçen bir gün bile yok..."

Flaubert 1849 yılında, ilk uzun eseri olan Aziz Antonyus ve Şeytan'ı arkadaşları Louis Bouilhet ve Maxime du Camp'a okur. Sempatik arkadaşları ona eseri ateşe atmasını tavsiye ederler. Ateşe atmasa da, eseri çekmeceye kaldırır Gustave ve uzun Doğu yolculuğuna çıkar. 1849'la 1852 arasında sürecek bir yolculuktur bu: Mısır'a, Filistin'e, Suriye'ye gider, dönüşte de Konstantinopol'e (bugünkü İstanbul'a) ve İtalya'ya uğrar. Gemi azıya aldığı ya da kendisini her anlamda Doğu'ya teslim ettiği bir seyahat olur bu. Mısır'da fahişelerle ve plaj oğlanlarıyla birlikte olur. 1850 yılında da Mısır'da frengiye yakalanır. Cıva tedavisine başlar. Neredeyse bütün saçlarını kaybeder, kilo alır. Biri hariç, bütün dişleri dökülür. Cıvadan ötürü, tükürüğü sürekli siyahtır. 1852 yılında, hayatla ilgili gene iyimser bir tarif verecektir: "Hayat ne fena bir şey değil mi? Üstünde çokça kıl olan bir çorba gibi. Buna rağmen içmek gerekiyor."

Madam Bovary maratonu Flaubert için 1851 senesinde başlar. O yıl, roman üstünde çalışmaya koyulur. Kitabı tamamlaması 1856 yılını bulacaktır. 1857 yılında, romanın toplum ahlakına aykırı olduğu gerekçesiyle Gustave'a dava açılır. Gustave, usta bir avukat sayesinde davayı kazanacaktır. Baudelaire ve Lamartine kendisini tebrik ederler. Bundan sonra da toplumsal başarı gelir...

Madam Bovary'nin başarısından sonra Gustave, toplumun kaymak tabakasıyla görüşmeye başlar. Sadece şöhret sahibi yazarlarla, düşünürlerle değil, soylularla da içli dışlıdır artık. İmparatoriçeye kamelyalar yollar, prenseslerin salonlarının müdavimi haline gelir. Bu şaşaalı hayat tarzının bir gereği olarak parasını çar-çur eder. Annesi, borçlarını kapatmak için mal-mülk satmak zorunda kalacaktır. Varlığını güvence altına almak isteyen Gustave, her şeyini, yeğeninin kocasının üstüne yapar. Damat ne yazık ki iflas eder ve Gustave meteliksiz kalarak çiftliğini de satar ve yeğeninin yanına sığınır. Ömrünün son yılları kötü bir roman gibidir. Yeğeniyle kocası onu aşağılar ve "tüketici" olarak adlandırırlar. *Bouvard ve Pécuchet*'yi yazmaya başlar ama bitiremeden, beyin kanamasından ölür. Son yıllarındaki tesellisi, evlatlığı Guy de Maupassant'ın başarısı ve Emile

Zola'nın başını çektiği toplumsal gerçekçilik hayranlarının kendisine gösterdiği saygıdır. Yalnız ve fakir olarak ölür.

A. Burak Zeybek

BU SAYFALAR SEVGİLİ ALFRED,

SANA İTHAF EDİLDİ VE VERİLDİ

Bu sayfalar bir ruhun tamamını barındırıyor. Benimkini mi? Bir başkasınınkini mi? İlkin, şüpheciliğin, umutsuzluğun en son sınırlarına kadar zorlanacağı, kişisel bir roman yapmak istemiştim; ama yazarken, kişisel izlenim yavaş yavaş masalın içinde kendine yer açtı, ruh kalemi yerinden oynattı ve ezdi.

Hasılı ben de bunu, tahminlerin esrarı içinde bırakmayı tercih ediyorum; sana gelince, sen öyle bir şey yapmayacaksın.

Sadece, birçok yerde, ifadenin zorlandığını ve tablonun keyfi şekilde karartıldığını sanacaksın belki; bu sayfaları bir delinin yazdığını hatırla ve kelime çoğu kez, ifade ettiği duygunun üstüne çıkıyorsa şayet, bunun nedeni, başka yerde, yüreğin ağırlığı altında ezilmiş olmasıdır.

Elveda, beni ve benim için düşün.

I

Bu sayfaları yazmak niye? Ne işe yararlar? – Bununla ilgili ben ne biliyorum ki? İnsanlara gidip hareketlerinin ve yazılarının nedenlerini sormak, bana göre, hayli aptalca. – Siz kendiniz, bir delinin elinin çizeceği sefil sayfaları neden açtığınızı biliyor musunuz?

Bir deli! İnsana dehşet veriyor. Siz, siz nesiniz okuyucu? Kendini hangi kategoriye koyuyorsun? Aptallarınkine mi, delilerinkine mi? – Şayet seçmek sana kalsa, kibrin yine de son hali tercih ederdi. Evet, bir kez daha, neye yarar, bunu gerçekten soruyorum; ne eğitici, ne eğlendirici, ne kimyevi, ne felsefi, ne zırai, ne hazin olan, ne koyunlar, ne de bitler için hiçbir reçete vermeyen, ne demiryollarından, ne Borsa'dan, ne insan kalbinin derin kuytularından, ne Ortaçağ giysilerinden, ne Tanrı'dan, ne şeytandan söz eden ama bir deliyi, yani dünyayı, bir adım dahi atmadan asırlardır uzayda dönen, ve haykıran, ve salyalar saçan, ve tek başına yırtınan o koca şapşalı anlatan bir kitap ne işe yarar?

Ne söyleyeceğinizi ben de sizden fazla bilmiyorum zira bu, hiçbir şekilde, sabit bir planı ya da önceden tasarlanmış bir tek düşüncesi bile olan bir roman ya da drama değil. Düşünceyi, cetvelle çizilmiş koridorlarda dolandıracak mihenkleri de yok.

Sadece aklıma gelen her şeyi kağıda dökeceğim, düşüncelerimle birlikte anılarımı, izlenimlerimi, düşlerimi, heveslerimi, düşünceden ve ruhtan geçen her şeyi; gülüşü ve ağlayışı, beyazı ve siyahı; önce yürekte başlayan ve sesli dönemlerde yufka gibi açılan hıçkırıkları, ve romantik kelime oyunlarında eriyip giden gözyaşlarını... Yine de, bir kutu tüyün gagasını ezeceğim ve bir şişe mürekkebi harcayacağım için, okuyucunun canını ve kendi canımı sıkacağım için üzülüyorum; gülmeye ve şüpheciliğe öyle alıştım ki, kitabın başından sonuna kadar, sürekli bir şakalaşma hali var, ve gülmekten hoşlanan insanlar nihayet yazara ve kendilerine gülebilecekler.

Kitapta şunlara nasıl inanılması gerektiği görülecek: Evrenin planına, insanın ahlaki görevlerine, erdeme ve insan sevgisine. Çizmelerim olunca üstlerine bu kelimeleri yazdıracağım ki bu sayede herkes okuyup ezberlesin, görüşü en zayıf olanlar, en küçük bedenler, en sürüngenler, çamura en yakın olanlar bile.

Bu kitabın içinde zavallı bir delinin eğlenceleri dışında bir şey arayan haksız düşer! Bir delinin!

Ve siz, okuyucu, yoksa yeni mi evlendiniz, veya borçlarınızı mı kapadınız?

II

Yani hayatımın öyküsünü yazacağım. – Ne hayat ama! Yaşadım mı ki? Gencim, yüzümde kırışıklıklar ve kalbimde tutkular yok. Ah! Hayatım ne kadar sakin oldu, o kadar tatlı ve mutlu geliyor ki, huzurlu ve safiyane! Ah! Evet, huzurlu ve sessiz, içinde ceset yerine ruh yatan bir mezar...

Neredeyse yaşamadım: Alemi hiç tanımadım, yani hiç metresim, yalakam, hizmetçim, maiyetim yok, dedikleri gibi sosyeteye girmedim çünkü bu sosyete bana her zaman sahte ve çın çın, ve çıngırakla kaplı, sıkıcı ve yapmacık gelmiştir.

Oysa hayatım olgular değildir; hayatım, düşüncemdir.

Peki, herkesin gülümsediği, kendini mutlu bildiği, evlenilen, sevilen yaşta; birçoklarının bütün aşkların ve zaferlerin sarhoşluğunu yaşadığı yaşta, bu kadar çok ışık parlar ve ziyafette bardaklar dolarken; kendimi yalnız ve çıplak, her tür ilhama, her tür şiire karşı soğuk hissetmeme neden olan bu düşünce nedir? Ölüyormuş gibi hissediyorum ve kendisini yoran bir orjiden[1] sarhoş çıkan bir adam gibi, bileklerini kestikten sonra parfümlü bir küvete giren ve gülerek ölen o epikuroscu gibi, can çekişmeme gaddarca gülüyorum.

Ah! Bu düşünce ne uzun sürdü! Bir hidra gibi, bütün yüzleri beni ayrı ayrı yedi bitirdi. Yas ve ıstırap dolu düşünce, ağlayan soytarı düşüncesi, tefekküre dalan feylozof düşüncesi...

Ah! Evet! Hayatımda ne kadar çok saat, uzun ve tekdüze saatler, düşünmekle, şüphe etmekle geçti! Kaç kış günü, batan güneşin soluk ışıklarıyla beyazlaşan közlerimin önünde başım eğik; kaç yaz akşamı, kırda, güneş batarken, bulutların kaçışına, yayılışına, buğdayların meltemle boyun eğişine bakarak, ormanların ürpermesini duyarak ve doğanın geceleyin iç çekişini dinleyerek geçti!

Ah çocukluğum ne hayalperestti! Nasıl da, sabit fikirleri, yapıcı görüşleri olmayan zavallı bir deliydim! Yapraktan saçlarını eğen ve çiçeklerini yere bırakan sık ağaçların arasından akan suya bakardım; beşiğimin içinden, odamı aydınlatan ve duvarların üstüne tuhaf şekiller çizen, lacivert

gökyüzünün üstündeki ayı seyrederdim; güzel bir güneşin karşısında veya beyaz sisiyle gelen bir bahar sabahında, çiçek açmış bahar ağaçlarının, patlamış papatyaların karşısında kendimden geçerdim.

Bir de denize bakmayı severdim – ki bu en şefkatli ve nefis anılarımdan biridir: Dalgaların birbiri üstünde köpüklenmesini, denizin kıyıya düşerek köpük köpük kırılmasını, sahile kendini koyuvermesini ve çakıltaşları ve deniz kabukları üstünde geri çekilirken, çığlık atmasını...

Kayaların üstünde koşardım, Okyanus kumunu elime alır, bırakırdım, rüzgarla parmaklarımın arasından aksın, yosunları ıslatırdım ve ruhunuzu o kadar enerjiyle, şiirsel ve engin düşüncelerle dolduran, Okyanus'un o tuzlu ve taze havasını dolu dolu içime çekerdim; enginliğe, uzaya, sonsuzluğa bakardım ve ruhum bu uçsuz bucaksız ufukta kaybolurdu.

Ah! Ama uçsuz bucaksız ufuk, engin uçurum orada değil ki. Ah! Hayır, daha geniş ve daha derin bir yar çıktı önüme. Bu uçurumda hiçbir fırtına yok: İçinde fırtına kopsa dolu olurdu – ve o boş!

Neşeli ve güleçtim, hayata ve anneme karşı sevgi doluydum. Zavallı valide!

Yolda koşan atları görünce, soluklarının buharını ve koşumlarını ıslatan terlerini görünce beni saran küçük neşelerimi hâlâ hatırlıyorum; arabayı yaylarında salındıran tekdüze ve ahenkli tırıslarını seviyordum; ve durduğumuz zaman, tarlalarda her şey susardı. Atların burun deliklerinden çıkan buharı görürdük, sarsılan araba yaylarının üstüne otururdu, rüzgar camlarda ıslık çalardı, ve hepsi buydu...

Ah! Bir de, bayram giysileri içindeki; neşeli, şamatacı, çığlık atan kalabalığı görünce gözlerim kocaman açılırdı; fırtınalı insan denizi, fırtınadan daha öfkeli ve kendi şiddetinden bile aptal.

Arabaları, atları, orduları, savaş kostümlerini, çalan davulları, gürültüyü, barutu ve şehirlerin Arnavut kaldırımları üstünde ilerleyen topları severdim.

Çocukken, görüleni severdim; yeniyetmeyken hissedileni; erkek oldum, artık hiçbir şeyi sevmiyorum.

Yine de ruhumda ne çok şey var, ne içsel güçler ve ne öfke ve aşk okyanusları, bu kadar zayıf, bu kadar aptal, bu kadar bıkkın, bu kadar bitkin

şu kalpte birbirine çarpıp, paramparça oluyor!

Bana yeniden yaşamam, insanların arasına karışmam gerektiği söyleniyor!... Peki ama, kırık dal nasıl meyve taşıyabilir? Rüzgarların kopardığı ve tozların içinde sürüklediği yaprak nasıl yeniden yeşerebilir? Peki, bu genç yaşta bunca keder niye? Ne bileyim! Böyle yaşamak belki de kaderimde vardı... Yükü taşımadan bezmek, koşmadan nefes nefese kalmak...

Okudum, heyecanın ateşiyle çalıştım, yazdım... Ah! O zaman nasıl da mutluydum! Hayallere kapılan düşüncem, insanlara yabancı, içinde ne dünyanın, ne gezegenlerin, ne güneşlerin olduğu o diyarlarda nasıl da yüksekten uçardı; şayet mümkünse, Tanrı'nın sonsuzundan daha engin bir sonsuzum vardı, içinde şiirin kendini avuttuğu ve bir aşk ve vecit havası içinde kanatlarını açtığı; ve sonra, bu ulu diyarlardan kelimelere doğru inmek gerekiyordu –peki şairin yüreğinden yükselen bu ahengi ve güçlü ve şişkin bir elin, içine girdiği eldiveni yırtması gibi cümleleri eğip büken dev gibi düşünceleri sözle nasıl ifade etmeli?

Orda da düş kırıklığı, çünkü yere değiyoruz, her tür ateşin öldüğü, her tür enerjinin zayıfladığı o buzdan yere! Sonsuzdan pozitife hangi basamaklarla inmeli? Düşünce, hangi derecelenmeyi kullanarak, kırılmadan alçalır? Sonsuzluğu kucaklayan bu devi nasıl küçültmeli?

O zaman, hüzne ve umutsuzluğa kapıldığım anlar olurdu, beni yıldıran gücümü ve utandığım o zafiyeti hissederdim, zira söz, düşüncenin uzak ve zayıflamış bir aksinden başka bir şey değildir; en sevgili rüyalarımı ve yaratının sınırında geçen sessiz saatlerimi lanetlerdim; beni için için kemiren, boş ve doyurması imkansız bir şeyi hissederdim...

Şiirden bıkınca, tefekküre dalmaya başladım.

Evvela, insanı amaç olarak öneren ve onu açıklamayı isteyen; işi hipotezleri didik didik etmeye ve en soyut varsayımlar hakkında tartışmaya ve en boş kelimeleri geometrik bir titizlikle tartmaya vardıran o azametli araştırmaya kendimi kaptırdım.

İnsan, bilinmedik bir el tarafından sonsuzluğun içine atılan kum tanesi, uçurumun kenarındaki bütün dallara tutunmak isteyen, erdeme, aşka, bencilliğe, hırsa bağlanan ve daha iyi tutunmak için bütün bunları erdem

sayan, Tanrı'ya yapışan ve her zaman zayıflayan, elleri bırakan ve düşen, zayıf ayaklı, zavallı böcek...

Olmayanı anlamak ve hiçlikten bir bilim yaratmak isteyen insan; insan... Tanrı'nın görüntüsünde yaratılmış olan ve müthiş dehası bir tutam otun önünde duruveren ve bir toz zerresi problemini aşamayan ruh!

Ve bıkkınlık sardı beni; her şeyden şüphe etme noktasına geldim. Gençken, yaşlıydım; kalbimde kırışıklıklar vardı ve hâlâ capcanlı, heyecan ve inançla dolu ihtiyarlar gördükçe acı acı kendime gülüyordum, bu kadar genç ve hayat, aşk, şöhret, Tanrı, olan, olabilecek her şey hakkında hayallerini bu kadar kaybetmiş ben...

Bu hiçlik imanına sarılmadan önce, yine de doğal bir dehşete kapıldım; uçurumun kenarında gözlerimi kapadım; içine düştüm.

Memnun oldum: Artık düşeceğim bir yer yoktu. Bir mezar taşı gibi soğuk ve sakindim. Mutluluğu şüphede bulacağımı sanıyordum, ne akılsızmışım! O uçurumda, uçsuz bucaksız bir boşluğa düşülür. O boşluk devasadır ve kenarına yaklaşan insanın saçlarını dehşetten diken diken yapar.

Tanrı'dan şüphe ederken, erdemden şüphe etmeye başladım –ki her asır, erdem fikrini, elinden geldiği kadarıyla, bundan da daha sallantılı olan yasaların üstüne inşa etmiştir.

Bu kasvetli ve tefekkürle dolu hayatın bütün aşamalarını size daha sonra anlatacağım: Kollarımı kavuşturmuş, ateşin kenarında, bütün bir gün boyunca tek başıma, can sıkıntısından sürekli esnemekle; zaman zaman komşu çatılardaki kara, soluk ışık huzmeleri saçarak batan güneşe, odamın yer döşemesine veya şöminemin üstündeki, dişsiz ve hiç durmadan yüzünü buruşturan, simgesi olduğu hayat gibi soğuk ve alaycı sarı ölü kafasına bakarak geçen hayatın aşamalarını...

Daha sonra, belki, bunca dayak yemiş, bu kadar acılara gark olmuş bu kalbin bütün kaygılarını okuyacaksınız. Böylesine huzurlu ve böylesine bayağı, böylesine duyguyla dolu, böylesine olay yoksunu bu hayatın maceralarını bileceksiniz.

Ve ardından, her şeyin bir şaka veya alay olup olmadığını, okullarda şarkısı söylenen her şeyin, kitaplarda uzun uzadıya anlatılan her şeyin,

görülen, hissedilen, konuşulan her şeyin, var olan her şeyin...

Sonunu getiremiyorum, söylemesi beni o kadar üzüyor. Pekala! Bütün bunların nihayetinde acınası olup olmadığını, duman, hiçlik olup olmadığını söyleyeceksiniz!

III

On yaşıma girer girmez ortaokula gittim ve orada, erken zamanda, insanlara karşı derin bir iğrenme hissi kaptım. Bu çocuk cemiyeti, kendi kurbanlarına karşı, diğer küçük cemiyetin, erkekler cemiyetinin olduğu kadar gaddar.

Güruhun aynı adaletsizliği, önyargıların ve kuvvetin aynı zorbalığı: Gençliğin yardımseverliği ve sadakati hakkında ne denirse densin, aynı bencillik. Gençlik, dünyayı *sağlıklı şekilde* değerlendiren kişilerin ağzında, aynı anlama gelen kelimelerle, delilik ve hülyalar, şiir ve aptallık çağı. Orada bütün beğenilerim yüzünden incitildim: Sınıfta, fikirlerim yüzünden; teneffüste, tek başına kalma inadım yüzünden. O andan itibaren, bir deliydim.

Hasılı, orada yalnız ve sıkıntı içinde yaşadım, öğretmenlerim canımı sıktılar, arkadaşlarımsa alay ettiler. Ruh halim alaycı ve başına buyruktu ve keskin ve hayâsız ironim, ne tek bir kişinin kaprisini hoş görüyordu, ne de herkesin zorbalığını.

Hâlâ kendimi görüyorum, sınıf sırasına oturmuş, gelecek hayallerime dalmışım, bir çocuğun hayalgücünün düşleyebildiği en yüce ne varsa onu düşününüyorum, bu sırada pedagog, Latince mısralarımla alay ediyor, sınıf arkadaşlarımsa kıkırdayarak bana bakıyorlar. Şapşallar! Onlar mı bana gülecek! Onlar ki o kadar zayıflar, bayağılar, dar beyinliler; o ben ki, zihni yaratının sınırlarında boğuluyordu, bütün şiir alemlerinde kaybolmuştum, kendimi bütün hepsinden büyük hissediyordum, sonsuz hazlar alıyordum ve ruhumun derinlerinde bütün keşfettiklerim sayesinde göksel vecitler yaşıyordum!

Ben ki kendimi dünya kadar büyük hissediyordum ve düşüncelerimden sadece bir tanesi, yıldırım gibi ateşten yapılmış olsaydı, beni toz haline getirirdi, zavallı deli!

Genç halimi görüyordum, yirmi yaşında, şöhret içinde; Güney diyarlarına uzak yolculuklar düşlüyordum; Şark'ı ve uçsuz bucaksız kumlarını, saraylarında gezinen develerini ve bunların tunç çıngıraklarını görüyordum; güneşin kızarttığı ufka doğru sıçrayan süvarileri görüyordum; mavi

dalgalar, saf bir gökyüzü, gümüş bir kum görüyordum; Güney'in o ılık okyanuslarının kokusunu alıyordum; ve sonra, yanımda, bir çadırın altında, geniş yapraklı bir sarısabırın gölgesinde, esmer tenli, ateş gözlü bir kadın, kollarıyla beni sarmalıyor ve bana hurilerin[2] dilini konuşuyor.

Güneş kumun içine alçalıyor, dişi develer ve kısraklar uyuyordu, böcek, memelerinde vızıldıyordu, akşam rüzgarı yakınımızdan geçiyordu.

Ve gece geldiğinde, o gümüş ay soluk bakışlarını çölün üstüne attığı, yıldızlar lacivert gökyüzünde parladığı zaman, o zaman, o sıcak ve tütsülü gecenin sessizliğinde, sonsuz hazlar düşlüyordum, cennete ait şehvetler.

Ve söz konusu olan yine şandı, alkış sesleriyle, sesi arşı tutan bandolarıyla, defne yapraklarıyla, rüzgara savrulan altın tozuyla; süslü kadınlarla, ışıkta parlayan elmaslarla, ağır bir havayla, nefes nefese göğüslerle, parlayan bir tiyatroydu; sonra dinsel bir içe dönüş, insanı yangın gibi yiyip bitiren sözler, ağlamalar, gülüşler, hıçkırıklar, şanın sarhoşluğu, heyecan çığlıkları, güruhun tepinmesi filan işte! – Boşunalık, kuru gürültü, hiçlik.

Çocukken aşkı düşledim; gençken, şanı; erkek olduğumda, mezarı – Artık aşkı kalmayanların o son aşkını.

Artık olmayan asırların ve otların altında yatan ırkların antik çağını da algılıyordum; hacılar ve savaşçılar topluluğunun, İsa'nın çarmıha gerildiği tepeye doğru yürüdüğünü, çölde durduğunu, açlıktan öldüğünü, aramaya gittiği o Tanrı'ya yakardığını ve küfürlerinden bıkkın halde, ucu bucağı olmayan o ufka doğru hep yürüdüğünü görüyordum; sonra, bezgin halde, nefes nefese, nihayet, umutsuz ve yaşlanmış halde, yolculuğunun amacına ulaştığını görüyordum: Tüm dünyanın hürmetini sunmak üzere, meçhul birkaç kuru taşı öpmek.

Kendileri gibi demir kaplı atların üstünde koşturan süvarileri görüyordum; ve turnuvalardaki mızrak darbelerini; ve kıpkırmızı kılıcıyla ve atının sağrısında esirlerle dönen derebeyini karşılamak üzere tahta köprünün eğilmesini; yine geceleyin, loş katedralde, girişten mihraba doğru çıkan, koridorlardan şarkılarla gelen kalabalığın bir çelenk gibi süslediği nefi; vitrayların üstünde ışıldayan ışıkları, ve, Noel gecesinin içinde, bütün şehir merkezinin, kar kaplı sivri çatılarıyla, aydınlandığını ve şarkı söylediğini.

Ama sevdiğim Roma'ydı, imparatorluk Roma'sı, orjinin içinde yuvarlanan, soylu giysilerini sefihlik şarabıyla kirleten, erdemlerinden ziyade kusurlarıyla gurur duyan o güzel kraliçe... Neron! Arenada uçan, elmas kaplı savaş arabalarıyla, binlerce arabasıyla, kaplanlara duyduğu aşkla ve dev ziyafetleriyle Neron.

Klasik derslerin uzağında, senin devasa şehvetlerinden, kanlı aydınlanmalarından, yakan eğlencelerinden ders alıyordum, Roma!

Ve bu belirsiz hayallerin, gelecekle ilgili bu rüyaların ninnisini dinleyerek; şelaleleri aşan, tepelere tırmanan ve uzayda uçan, geminden boşanmış bir akın gibi kaçkın bu maceracı düşünceye kapılıyor; bazen saatler boyunca, kafam ellerimin arasında, sıramın kapağına, veya bir örümceğin, öğretmenimizin kürsüsünün üstüne ağını atışına bakar vaziyette kalıyordum. Ve şaşkın şaşkın bakarak uyandığım zaman, herkes bana gülüyordu, -hepsinin en tembeli, asla bir yapıcı düşüncesi olmayacak olan, hiçbir mesleğe bir eğilim göstermeyen, herkesin pastadan bir pay almaya gitmesi gereken bu dünyada lüzumsuz ve nihayetinde asla işe yaramayacak olan- en fazla soytarı, hayvan terbiyecisi veya kitap imalatçısı olacak birisi.

(Mükemmel bir sağlığa sahip olmama rağmen, sürdüğüm hayat ve diğerlerinin teması sonucu sürekli incindiği için, zihin cinsim, beni ateşli ve sineklerin kendisini sokmasından rahatsız bir boğa gibi öfkeli hale getiren sinirsel bir tahriş meydana getirmişti. Korkunç rüyalar, karabasanlar görüyordum.)

Ah! Acıklı ve tatsız çağ! Kendimi hâlâ başıboş, tek başına dolanırken görüyorum; ortaokulun beyazlamış uzun koridorlarında, baykuşların ve kuzgunların, kilisenin çatısından havalanmasına bakıyorum, veyahut, soğuktan yağı donan bir lambanın aydınlattığı o kasvetli yatakhanelerde yatıyorum. Geceler boyu, uzun odaların içinde uğursuzca üfüren ve çerçevelerinde camları titreterek kilitlerin içinde ıslık çalan rüzgarı dinlerdim; elinde feneriyle ağır ağır yürüyen bekçinin ayak seslerini duyardım ve yakınıma geldiğinde uyumuş numarası yapardım ve gerçekten de uyurdum, yarı rüyalara, yarı gözyaşlarına boğularak...

IV

İnsanı dehşetten delirtecek, korkulu hayallerdi bunlar.

Babamın evinde yatmıştım; bütün mobilyalar muhafazalıydı ama buna rağmen çevremdeki her şeyde siyah bir ton vardı. Bir kış gecesiydi ve kar odama pak bir aydınlık veriyordu. Kar bir anda eridi ve otlar ve ağaçlar, bir yangın pencerelerimi aydınlatıyormuş gibi kızıl ve yanık bir tona büründüler; ayak sesleri duydum, merdiveni çıkanlar vardı, sıcak bir hava, çürük bir buhar bana kadar geldi. Kapım kendiliğinden açıldı, içeri girdiler. Birçok kişiydiler, belki yedi ya da sekiz, sayacak zamanım olmadı. Boyları kısa ya da uzundu, yüzleri kara ve kaba bir sakalla kaplıydı, silahsızdılar ama hepsinin dişlerinin arasında çelik bir keski vardı ve beşiğimin çevresinde çember olarak yaklaştıklarında dişleri birbirine çarptı ve dehşete kapıldım.

Beyaz perdelerimi araladılar ve her parmak bir kan izi bırakıyordu; sabit ve gözkapaksız, kocaman gözlerle bana baktılar; ben de onlara bakıyordum, hiçbir yerimi kımıldatamıyordum, bağırmak istedim.

O anda bana öyle geldi ki, ev temellerinden ayrılmış, yükseliyordu, bir levye tarafından kaldırılmış gibi...

Bana öyle uzun uzun baktılar, sonra açıldılar ve hepsinin yüzünün bir yanında deri olmadığını ve bu yanın ağır ağır kanadığını gördüm. Bütün giysilerimi çıkardılar ve hepsi kanlıydı. Yemek yemeye başladılar ve ortadan kırdıkları ekmekten damla damla kan akıyordu; ve gülmeye başladılar, gülüşleri can çekişme hırıltısı gibiydi.

Sonra, gittiklerinde, dokundukları her şeyi, lambrileri, merdivenleri, yeri, her şeyi kırmızı hale getirmişlerdi.

Yüreğimde acı bir tat vardı, insan eti yemişim gibi geliyordu, ve uzun bir çığlık duydum, boğuk, keskin ve pencereler ve kapılar ağır ağır açıldı, ve rüzgarla çarpıyorlar ve çığlık atıyorlardı; her ıslıkta göğsümü sanki bir hançerle paralayan garip bir şarkı gibiydi.

Başka bir zaman, yeşil ve çiçeklerle süslü bir kırdaydım, bir ırmak boyunda: Kıyı tarafında yürüyen annemle birlikteydim; düştü. Suyun

köpürdüğünü gördüm, halkalar büyüdü ve aniden yok oldu. Su tekrar akmaya başladı, ve sonra tek duyduğum, sazların arasından geçerek kamışları eğen suyun sesi oldu.

Bir anda, annem beni çağırdı: "İmdat! İmdat! Zavallı evladım, imdat! Kurtar beni!"

Bakmak için yüzüstü otların üstüne yattım, hiçbir şey görmedim; çığlıklar sürüyordu.

Yenilmez bir kuvvet beni yere bağlıyordu, ve çığlıkları duyuyordum: "Boğuluyorum! Boğuluyorum! Kurtarın!"

Su, pürüzsüz bir şekilde akıyor, akıyordu, ve ırmağın dibinden duyduğum bu ses beni umutsuzluk ve öfkeden mahvediyordu.

V

Hasılı, işte böyleydim; hayalci, tasasız, başına buyruk ve alaycı mizaçlı, kendi kaderini kendi çizen ve aşkla dolu bir varoluşun getireceği bütün şiiri düşleyen, aynı zamanda, onaltı yaşında ne kadar anı sahibi olunabilirse, o kadar anılarında yaşayan...

Okul bana itici geliyordu. Soylu ve yüce ruhların, insanlarla temas eder etmez incinerek hissettikleri o derin iğrenme hissi incelense tuhaf sonuçlar çıkardı. Hiçbir zaman düzenli bir hayatı, belirli saatleri, düşüncenin de sarkaçla birlikte durması gerektiği, her şeyin asırlar ve kuşaklar öncesinden kurulduğu bir duvar saatinin varoluşunu sevmedim. Bu düzenlilik şüphesiz çoğunluğa uygun gelebilir ama şiirle, düşlerle ve hülyalarla beslenen, aşkı ve bütün palavraları düşünen zavallı çocuk için, bu, onu sürekli bu yüce düşten uyandırmak, ona bir an olsun dinlenme fırsatı vermemek, onu, dehşete düştüğü ve iğrendiği maddecilik ve aklıselim atmosferimize sokarak boğmak demektir.

Elime bir kitap alıp uzaklaşıyordum, bir nazım kitabıyla, bir romanla, şiir kitabıyla, heyecan bakiri ve heyecana sahip olmayı bunca isteyen genç bir erkek kalbini ürpertecek bir şeyle...

Byron'ın ve *Werther*'in sayfalarını o zaman nasıl da şehvetle sömürdüğümü; *Hamlet*'i, *Romeo*'yu ve çağımızın en yakıcı eserlerini, ruhu hazla eriten veya heyecanla tüketen bütün o yapıtları nasıl da kendimi kaptırarak okuduğumu hatırlıyorum.

Ben de, Byron'ın eserlerinde, denizdeki dalgalar gibi, böyle güzel yankılanan Kuzey'in o buruk şiiriyle beslendim. Çoğu kez, daha ilk okumada koca geçişleri ezberliyor ve kendi kendime tekrarlıyordum, sizi büyüleyen ve ezgisi sizi her daim izleyen bir şarkı gibi...

Kimbilir kaç kez *Gavur*'un[3] başlangıcını tekrarlamadım ki: "Bir nefes bile hava olmadan..." veya Childe Harold'da: "Bir zamanlar eski Albion'da" [4] ve: "Ey deniz, seni her zaman sevdim." Tek başına düşünceler Fransızca çevirinin bayağılığı karşısında kayboluyordu, sanki düşüncelerin, kelimeler olmaksızın, kendilerine has bir tarzı varmış gibi.

Derin bir ironiyle birleşen bu yakıcı derecede tutkulu kişilik, yaman ve bakir bir yaradılışa kuvvetli bir şekilde etki ediyordu.

Saygın bir şatafata sahip olan klasik edebiyatların[5] tanımadığı bütün bu akisler benim için yenilik kokuyordu, bunların cazibesi, baş döndüren ve insanı sonsuzluğun dipsiz uçurumuna düşüren o dev şiir dünyasına amansızca çekiyordu beni.

Hasılı, ağız tadımı ve kalbimi tahrif etmiştim, öğretmenlerim öyle diyordu, ve böyle iğrenç eğilimleri olan diğer birçok varlığın arasından ben, bağımsız zihniyetim sayesinde en ahlakı bozuk olarak niteleniyordum; gözden düşmüştüm, üstün merciin kendisi tarafından, en aşağı sıraya itilmiştim.

Zar zor, hayalgücü sahibi olduğum kabul ediliyordu, yani, onlara göre, deliliğe yaklaşan bir beyin coşkunluğu...

İşte, cemiyet içine girişim ve orada sahip olduğum itibar böyle oldu.

VI

Zihnime ve ilkelerime iftira atılsa da, kalbime saldıran yoktu. Zira o sıralar iyi kalpliydim ve başkasının yaşadığı sefaletler beni gözyaşlarına boğuyordu.

Hatırlıyorum da, henüz çok küçükken, ceplerimi boşaltır, fukaraya verirdim. Benim geçişimi nasıl da gülümseyerek karşılarlardı ve ben de onlara iyilik etmekten nasıl zevk alırdım! Bu, benim uzun zamandır unuttuğum bir haz, zira artık yüreğim kuru, gözyaşlarım kurudu. İyi yürekli ve safiyane beni kirleten ve kötü hale getiren insanlara lanet olsun! Şiirin ve kalbin güneşine doğru yükselen her şeyi kurutan ve solduran, medeniyetin o kuraklığına lanet olsun! Her şeyi baştan çıkaran ve kullanıp eskiten o yaşlı toplum, o tamahkâr yaşlı Yahudi, hazineleri, adını verdiği o gübre yığınının üstünde ruh çöküntüsünden ve bitkinlikten öldü, ölümü için ağıt yakacak bir şair, gözlerini kapayacak bir papaz, anıtkabiri için altını yoktu zira her şeyi kötü huyları için kullanmıştı.

VII

Peki, bütün sefahatler, zihin, beden ve ruh sefahatleri tarafından piçleştirilmiş bu toplum ne zaman son bulacak?

O zaman, dünya üstünde şüphesiz neşe olacak, medeniyet adı verilen o yalancı ve ikiyüzlü vampir sonunda öldüğünde; kraliyet kaftanı bırakılacak, asa, elmaslar, çöken saray, düşen şehir bırakılıp akıncılara ve kurda katılınacak.

Hayatını saraylarda geçirdikten ve ayaklarını büyük şehirlerin kaldırım taşlarında eskittikten sonra, insan ölmek için ormanlara gidecek.

Toprak, onu yakan yangınlardan ötürü kurumuş ve her yeri kavgaların tozuyla kaplı olacak; insanların üstünden geçmiş olan umutsuzluk soluğu onun da üstünden geçmiş olacak ve artık sadece acı meyveler ve dikenden güller verecek ve ırklar daha beşikteyken sönecek, rüzgarların dövdüğü ve çiçek açmadan önce ölen bitkiler gibi...

Zira her şeyin helbet bitmesi ve üstünde yürünmekten yeryüzünün eskimesi gerekecek; zira enginlik nihayetinde, bu kadar gürültü yapan ve hiçliğin ihtişamını rahatsız eden bu toz zerresinden sıkılmış olmalı. Altın, elden ele geçmekten ve yoldan çıkarmaktan illa ki yorulacak; bu kan buharı illa ki durulacak, saray, içindeki zenginliklerin ağırlığına dayanamayıp yıkılacak, orji illa ki bitecek ve uyanacağız.

İnsanlar bu boşluğu gördüklerinde devasa bir umutsuzluk kahkahası kopacak; ölüme, yiyen, her daim aç olan ölüme gitmek için hayatı terk etmek gerektiğinde... Ve her şey, hiçliğin içine doğru çökmek için çatırdayacak; ve erdemli adam erdemini lanetleyecek ve günah ellerini çırpacak.

Çöle dönmüş bir dünyada hâlâ dolanan birkaç insan birbirine seslenecek; birbirine doğru gidecek ve kendisinden korkarak dehşet içinde gerileyecek ve ölecek. O zaman insan ne olacak, o ki halihazırda yırtıcı hayvanlardan daha kıyıcı ve sürüngenlerden daha hain? Sonsuza kadar elveda, ışıltılı arabalar, bandolar ve şöhretler; dünyaya elveda, bu saraylara, bu anıtkabirlere, suçun hazlarına ve ahlaksızlığın neşelerine! Taş aniden

düşecek, kendi kendini ezecek, ve üstünde ot bitecek! Ve saraylar, tapınaklar, piramitler, sütunlar, kralın mezarı, fakirin tabutu, itin leşi, bütün bunlar, yeryüzünün çimeni altında aynı yükseklikte duracak.

O zaman, mendireği olmayan deniz kıyılara vurup dinlenecek ve dalgalarını götürüp şehirlerin hâlâ tüten külleri üstünde yıkayacak; ağaçlar büyüyecek, onları okşayacak ya da kıracak bir el olmadan yeşillenecek; ırmaklar, mineli çayırlarda akacak; doğa, kendisine karşı gelen insan olmayınca özgür olacak, ve bu ırk sönecek zira daha çocukluğundan beri lanetliydi.

Hazin ve tuhaf çağ bizimki! Bu büyük haksızlık çağlayanı hangi okyanusa doğru dökülüyor? Bu kadar dipsiz bir gecede nereye gidiyoruz? Bu hasta dünyayı yoklamaya kalkanlar, bağırsaklarında kıpraşan ahlaksızlıktan korkarak hemen geri çekiliyor.

Roma ölmekte olduğunu hissettiğinde, hiç olmazsa bir umudu vardı: Kefenin arkasından bakınca, ebediyetin üstünde parlayan, ışıltılı haçı görüyordu. Bu din iki bin sene sürdü ve işte tükeniyor, yeterli gelmiyor ve ciddiye alınmıyor; işte yıkılan kiliseleri, üst üste ölülerle dolu ve taşan mezarlıkları.

Ya biz, bizim nasıl bir dinimiz olacak? Bizim olduğumuz kadar yaşlı olmak ve hâlâ Mısır'dan kaçan İbraniler gibi çölde yürümek.

Vaad Edilmiş Topraklar neresi olacak?

Her şeyi denedik ve her şeyi, umutsuzca inkar ediyoruz; ve sonra, tuhaf bir tamahkârlık, ruhumuzla ve insanlığımızla bizi ele geçirdi; içimizi kemiren devasa bir endişe var, kalabalığımızda bir boşluk var; etrafımızda bir kabir soğukluğu hissediyoruz.

İnsanlık kendini makineleri döndürmeye kaptırdı ve bunlardan oluk oluk akan altını görünce çığlığı bastı: "Tanrı bu!" Ve bu Tanrı'yı yiyor insanlık. Ölmeden önce –çünkü her şey bitti, elveda! elveda! -şarap var! Herkes, içgüdüsünün onu sürüklediği yere doğru koşturuyor, dünya, üstü böcek dolu bir kadavra gibi kalabalık, şairler düşüncelerini biçimlendirmeye zaman bulamadan geçip gidiyor, düşüncelerini kağıtların üstüne ancak atıyorlar ki kağıtlar uçuşuyor; günübirlik krallıkların ve karton asaların altındaki bu

maskeli baloda her şey parlıyor ve ses getiriyor; altın saçılıyor, şarap oluk gibi akıyor, soğuk sefahat elbisesini kaldırıyor ve oynatıyor, dehşet! dehşet!

Ve üstelik, bütün bunların üstünde, herkesin kendi ucunu çekiştirdiği ve elinden geldiğince örtündüğü bir örtü var. Acı komedya! dehşet! dehşet!

VIII

Ve bazı günler var ki devasa bir bezginliğe kapılıyorum, ve karanlık bir sıkıntı, gittiğim her yerde, beni kefen gibi sarmalıyor; kıvrımları beni utandırıyor ve kısıtlıyor, hayat bir vicdan azabı gibi üstüme basıyor. Bu kadar genç ve bu kadar her şeyden bıkmış... Oysa yaşlı olup hâlâ heyecan dolu olanlar var! Ve ben, o kadar düşüğüm, o kadar küskünüm! Ne yapmalı? Gece, lambrilerimin üstüne titrek ışığını yaprak yaprak düşüren aya, gündüz de komşu çatıları altınla kaplayan güneşe mi bakmalı? Yaşamak bu mu? Hayır, bu ölüm, eksi, kabir huzuru.

Ve kendime ait küçük neşelerim var, bir hapishanenin parmaklıkları arasında batan güneşin ışıkları gibi, hâlâ gelip tecridimde beni ısıtan çocukluk kalıntılarım var: Bir hiç, en küçük bir fırsat, yağmurlu bir gün, pırıl pırıl bir güneş, bir çiçek, eski bir mobilya, bana bir dizi anıyı hatırlatıyor, hepsi gelip geçen, belirsiz, gölgeler gibi silik anılar... Çayırlardaki papatyaların ortasında, otların üstünde çocuk oyunları, çiçek açmış çalıların arkasında, altın sarısı üzümleri olan asmalar boyunca, kahverengi ve yeşil yosunun üstünde, geniş yaprakların, serin gölgelerin altında; ilk yaşların anıları gibi sakin ve gülen anılar, yanımdan solmuş güller gibi geçiyorsunuz.

Gençlik, kanı kaynatan taşkınlıkları, dünya ve gönülle ilgili belirsiz içgüdüleri, aşk çarpıntıları, gözyaşları, çığlıklar! Genç adamın aşkları, olgun yaşın ironleri. Ah! Siz, çoğu kez, karanlık veya donuk renklerinizle geri geliyorsunuz, kaçak, itişip kakışarak, kış gecelerinde duvarların üstünden koşarak geçen gölgeler gibi. Ve çoklukla, çoktan geçip gitmiş herhangi bir güzel günün anısı karşısında kendimden geçiyorum; hâlâ kulaklarımda çınlayan ve hâlâ neşeyle kalbimi çarptıran kahkahalar ve gülüşlerle ve beni acıyla gülümseten çılgın ve neşeli bir günün... Zıplayan ve ağzı köpük köpük bir atın üstünde bir yarış, çakıltaşlarının üstünde akan suya bakarak, gölge kaplı geniş bir yolda yapılan hayalperest bir gezinti; veya ateş demetleriyle ve kırmızı haleleriyle parıldayan güzel bir güneşin seyri... Ve atın dörtnala gidişini, burun deliklerinden buhar çıkarışını hâlâ duyuyorum; kayan suyu duyuyorum, titreyen yaprağı, buğdayları bir deniz gibi eğrilten rüzgarı... Diğer bazı anılar, yağmurlu günler gibi kasvetli ve soğuk; geri gelen acı ve zalim anılar da var; umutsuzca ağlamakla geçen

çile dolu saatler, ve ardından gözleri saklayan yaşları, sesi boğan hıçkırıkları kovmak için zoraki gülüşler...

Birçok gün, birçok sene boyunca, hiçbir şeyi düşünmeden veya her şeyi düşünerek oturdum, sarmak istediğim, ve beni yiyip bitiren sonsuzluğun içinde aşınarak!

Olukların içine yağan yağmuru duyuyordum, ağlayarak çalan çanları; güneşin ağır ağır batışını ve gecenin gelişini görüyordum ve yatıştıran uykulu geceyi, ardından gün yine ortaya çıkıyordu, sıkıntılarıyla, yaşanması gereken aynı saat sayısıyla ve ölümüne neşeyle baktığım, hep aynı gün.

Denizi hayal ediyordum, uzak yolculukları, aşkları, zaferleri, varoluşumun içinde düşük yapan, yaşamadan önce ceset olan bütün şeyleri...

Heyhat! Demek ki bütün bunlar bana göre değil miymiş? Diğerlerini kıskanmıyorum, zira her bir kişi yazgının onu lanetlediği yükten şikayet eder; bazıları bu yükü varoluş sona ermeden üstlerinden atarlar, bazı diğerleri de sonuna kadar taşırlar. Peki ben, bunu taşıyacak mıyım?

Hayatı henüz görmüştüm ki, ruhumda derin bir iğrenme hissi uyandı; bütün meyveleri ağzıma götürdüm, bana acı geldi, bunları geri ittim, ve şimdi de açlıktan ölüyorum. Böylesine genç ölmek, kabir umudu olmadan, orada uyuyacak olmaktan emin olmadan, oradaki huzurun bozulup bozulamayacağını bilmeden! Hiçliğin kucağına atlamak ve sizi kabul edeceğinden şüphe etmek!

Evet, ölüyorum, zira geçmişini denize dökülen su gibi görmek yaşamak mıdır, şimdiki zamanı bir kafes, geleceği bir kefen gibi görmek?

IX

Beni derinden etkileyen önemsiz şeyler var ve kızgın bir demirin izi gibi bunları hep saklayacağım, bayağı ve aptalca olsalar da.

Şehirden uzak olmayan, sık sık görmeye gittiğimiz şato gibi yeri hep hatırlayacağım. İçinde, geçtiğimiz asrın o yaşlı kadınlarından biri oturuyordu. Konutundaki her şeyde pastoral bir nostalji kalmıştı; pudralı portreleri, adamların gök mavisi giysilerini ve duvar kaplamalarının üstüne atılmış olan gülleri ve karanfilleri ve yanlarındaki çoban kadınları ve sürüleri hâlâ görüyorum. Her şeyin yaşlı ve loş bir görünüşü vardı; mobilyaların neredeyse hepsi nakışlı ipekten, geniş ve yumuşaktı; ev eskiydi; çevresinde, eskiden içlerine elma ağaçları dikilmiş olan çukurlar vardı, ve zaman zaman eski mazgallardan kopan taşlar dibe kadar yuvarlanıyordu.

İçinde büyük ağaçlar olan park da uzak değildi, loş yollarıyla, dalların ve dikenli çalıların arasındaki, yosun kaplı, yarısı kırılmış taş banklarıyla... Otlayan bir keçi vardı ve, demirden kapıyı açtığınızda, çalıların arasına kaçıyordu.

Güzel havalarda, dalların arasından süzülen ve yosunu altın gibi parlatan güneş ışınları oluyordu.

Geceleri, özellikle baykuşlar kocaman ambarların içinde çığlık attığında bir hüzün çökerdi, rüzgar o büyük tuğla ocakların içine dolar ve beni korkuturdu.

Ziyaretlerimizi çoğu kez gece geç saatlere kadar uzatırdık, yaşlı ev sahibesinin etrafında toplanır, yeri beyaz karo kaplı büyük bir salonda, mermerden geniş bir şöminenin önünde otururduk. En iyi İspanyol tütünüyle dolu altın tabakasını, uzun beyaz tüylü finosunu, ve yüksek topuklu, siyah bir gülün süslediği şık ayakkabısının sardığı küçük güzel ayağını hâlâ görüyorum.

Bunlar ne uzun zaman önce oldu! Ev sahibesi öldü, finosu da öyle, tabakası noterin cebinde; şato fabrika görevi görüyor, ve zavallı ayakabıyı nehre attılar.

ÜÇ HAFTALIK ARADAN SONRA

... O kadar bıkkınım ki devam etmeyi midem kaldırmıyor, yukarda yazılanları okuduğum için.

Sıkılmış bir adamın eserleri kamuyu eğlendirebilir mi?

Mamafih, hem birini, hem diğerini bundan böyle daha fazla eğlendirmeye çalışacağım.

Gerçekte, burada başlıyor *Anılar*...

X

Burada hem en şefkatli, hem de en acı verici hatıralarım var, ve onları son derece dini bir hissiyatla ele alıyorum. Hafızamda canlılar ve ruhum için de neredeyse hâlâ sıcaklar, bu tutku ruhumu o derece kanattı. Her zaman kalacak olan geniş bir yara izi yüreğimdeki, ama, hayatımın bu sayfasını yeniden çizerken, yüreğim, değerli yıkıntıları yerinden oynatacakmışım gibi çarpıyor.

Bu yıkıntılar çoktan yaşlandı; hayatın içinde yürürken, ufkun arkası açıldı, ve o zamandan beri ne çok şey! Zira günler uzun geliyor, tek tek, sabahtan akşama değin. Ama geçmiş hızlıymış gibi geliyor, unutuş onu tutan çerçeveyi o derece daraltmış.

Benim için her şey hâlâ yaşıyor gibi. Yaprakların hışırtısını duyuyor ve görüyorum, elbisesini, en ufak kıvrımına kadar görüyorum; sesinin tınısını işitiyorum, bir melek yanıbaşımda şarkı söylermiş gibi – yumuşak ve duru ses, sizi sarhoş eden ve sizi aşktan öldüren, bir bedeni olan ses, o derece güzel, ve kelimelerinde bir büyü varmışçasına baştan çıkaran...

Size kesin yılı söylemeyi başaramam; ama o zamanlar hayli gençtim, sanırım, on beş yaşındaydım; o sene deniz banyosu için, Picardie'nin bir köyü olan ...'ye[6] gittik, birbiri üstüne yığılı, siyah, gri, kırmızı, beyaz, pencereleri dört bir yana bakan, herhangi bir hizalanışı ve simetrisi olmayan, dalganın kıyıya sürüklediği deniz kabukları ve çakıltaşları gibi evleri olan o şirin köye...

Yarım fersah büyüklüğündeki plajına ve sevimli konumuna rağmen, birkaç yıl öncesine kadar kimse oraya gitmiyordu; ama bir süredir, moda oraya yöneldi. Oraya en son gittiğimde, birçok sarı eldiven ve hizmetli gördüm; hatta bir gösteri salonu yapılması öneriliyordu.

O zamanlar her şey basit ve vahşiydi; sanatçılardan ve yerli halktan başka hiçkimse yoktu. Sahil boyu ıssızdı ve med-cezirde, dalganın ıslaklığıyla güneşte parlayan gri ve gümüşi kumuyla uçsuz bucaksız bir kumsal görülürdü. Solda, denizin uykulu günlerinde tembel tembel dövdüğü, çeperleri yosun tutup kararmış kayalar; uzakta da, yakıcı bir güneşin altındaki ve ağlayan bir dev gibi böğüren mavi okyanus...

Ve köyün içine girildiğinde, renkli ve sıcak bir gösteri vardı. Suyun kemirdiği siyah ağlar kapılara asılmış, her yerde, yörenin tek yol kaplaması olan gri kayrak taşının üstünde yürüyen yarı çıplak çocuklar, kırmızı ve mavi elbiseleriyle denizciler; ve bütün bunlar, zarafet içinde basit, saf ve gürbüz, bütün bunlar, sertlikle ve enerjiyle yoğrulmuş.

Çoğu kez kumsalda tek başıma dolaşmaya çıkardım. Bir gün talih beni denize girilen yere doğru götürdü. Burası, köyün son evlerinden uzak olmayan, daha çok bu iş için gidilen bir yerdi; erkekler ve kadınlar birlikte yüzüyorlardı, kıyıda veya evde soyunuluyor ve mantolar kumda bırakılıyordu.

O gün, çok sevimli, siyah çizgileri olan, kürklü, kırmızı bir manto, kıyıda kalmıştı. Deniz yükseliyordu, kıyı köpük köpük fistoydu, daha güçlü bir dalga mantonun ipek püsküllerini ıslatmıştı bile. Uzağa koymak için mantoyu oradan aldım; kumaşı yumuşak ve hafifti; bu bir kadın mantosuydu.

Öyle anlaşılıyor ki beni görmüşlerdi, zira hemen o gün, öğle yemeğinde -herkes kaldığımız handaki ortak bir salonda yemek yediği için- birisinin bana şöyle dediğini duydum:

– Bayım, nezaketiniz için size teşekkür ediyorum.

O yana döndüm; kocasıyla birlikte yan masada oturan genç bir kadındı bu.

– Ne oldu ki? diye sordum, kaygıyla.

– Mantomu yerden aldığınız için; sizdiniz, değil mi?

– Evet bayan, diye yanıtladım, utanmıştım.

Bana baktı.

Gözlerimi yere çevirdim ve kızardım. Ne bakıştı ama hakikaten!

Ne kadar güzeldi bu kadın! Bir güneş gibi üstümde sabitlenen, kara kaşların altındaki o yakıcı gözbebeğini hâlâ görüyorum.

Uzun boyluydu, esmerdi, omuzlarının üstüne düşen muhteşem, örgülü siyah saçları vardı; burnu Yunan burnuydu, gözleri yakıcıydı, kaşları yay

gibiydi, teni sımsıcaktı ve sanki altınla ovulup kadife gibi olmuştu; zayıf ve inceydi, o esmer ve eflatun gırtlağın üstünde gökmavisi, yılankavi damarlar görünüyordu. Bunlara bir de, üs dudağını esmerleştiren ve yüzüne erkeksi ve enerjik bir ifade vererek sarışınların betini benzini attıracak ayva tüylerini ekleyin. Fazla toplu olduğu ya da daha ziyade sanatçılara özgü bir boşvermişliğe sahip olduğu için eleştirilebilirdi. Nitekim kadınlar onu genellikle nahoş buluyorlardı. Ağır ağır konuşuyordu; inip çıkan, ezgili ve yumuşak bir sesi vardı.

Üstünde, kolunun yumuşak hatlarını gösteren muslinden, ince, beyaz bir elbise vardı.

Gitmek için ayağa kalktığında, üstünde tek bir pembe düğümü olan beyaz bir şapka taktı; ince ve şekilli eliyle düğümü attı, uzun süre hayali kurulacak ve öpücüklere boğulacak o ellerdendi eli.

Her sabah yüzmesini seyretmeye gidiyordum; uzaktan, suyun altından seyrediyordum onu, böğrüne vuran ve o nefes nefese göğsü köpükle kaplayan, gevşek ve rahat dalgaya imreniyordum, üstünü kaplayan ıslak giysilerin altındaki uzuvlarının hatlarını görüyordum, kalbinin attığını görüyordum, göğsünün şiştiğini; kurulmuş gibi, ayağını kuma koyuşunu seyrediyordum, ve bakışım kumdaki ayak izlerine sabitlenmiş kalıyordu, ve dalga gelip de bunları yavaşça sildiğinde neredeyse ağlayacak gibi oluyordum.

Ve sonra, geri geldiğinde ve yakınımdan geçtiğinde, elbiselerinden akan suyu ve yürüyüşünün hışırtısını işittiğimde kalbim şiddetle çarpıyordu; gözlerimi indiriyordum, beynime kan hücum ediyordu, boğuluyordum. Bu yarı çıplak kadın bedeninin, dalganın kokusunu taşıyarak yanımdan geçtiğini hissediyordum. Sağır ve kör olsam, varlığını hissederdim çünkü o böyle geçtiğinde, içimdeki çok özel ve tatlı bir şey vecde, letafetli düşüncelere gark oluyordu.

Kıyıda sabitlendiğim yeri sanırım hâlâ görüyorum, her yandan koşup gelen, kırılan, yayılan dalgaları hâlâ görüyorum; köpüklerle fistolanan kumsalı görüyorum; aralarında konuşan kumsalcıların çıkardıkları belli belirsiz sesi duyuyorum, adımlarının sesini duyuyorum, yanımdan geçerkenki soluğunu duyuyorum.

Venüs kaidesinden inmiş de yürümeye başlamış gibi donakalıyordum. Nedeni de, o zamanlar ilk defa, kalbimi hissediyor olmamdı, esrarengiz, tuhaf, yeni bir duyu gibi bir şey hissediyordum. Sonsuz, şefkatli hisler her yanımı kaplıyordu; sisli, belirsiz imgeler beni uyuşturuyordu; aynı zamanda hem daha büyüktüm, hem daha gururluydum.

Seviyordum.

Sevmek. Kendini genç ve aşkla dolu hissetmek, doğanın ve ahenklerinin içinizde attığını hissetmek, bu hayale, kalbin bu atılımına ihtiyaç duymak ve bundan mutlu olmak! Ah! İnsanın ilk yürek atışları, ilk aşk çarpıntıları! Ne tatlı ve ne tuhaflar! Ve ardından ve daha sonra, ne kadar şapşalca ve aptallık derecesinde gülünç geliyorlar! Tuhaf şey! Bu uykusuzlukta aynı anda hem ıstırap, hem de neşe var. Yoksa bu da kibirden mi? Ah! Aşk yoksa sadece gurur mu? Dinsizlerin saygı duyduklarını reddetmek mi lazım? Kalbe gülmek mi gerekir? – Heyhat! Heyhat! Dalga, Maria'nın ayak izlerini sildi.

Önceleri -her türlü şehvet fikrini bir yana bırakırsak- garip bir şaşkınlık ve hayranlık haliydi, bir nevi esrarlı bir duyumdu. Hem teni, hem ruhu kavuran, etin o deli ve karanlık ateşini ancak daha sonra hissettim.

İlk nabız atışını hisseden yüreğin şaşkınlığı içindeydim. Bütün melekelerini keşfeden ilk insanın olduğu gibiydim.

Neyi hayal ettiğimi söylemek gerçekten imkansız; kendimi hem yeni, hem de kendime tamamen yabancı hissediyordum; ruhumun içine bir ses gelmişti. Ufacık bir şey; elbisesinin kıvrımı, bir gülümseyiş, ayağı, önemsiz en küçük söz beni doğaüstü şeylermiş gibi etkiliyordu, ve bunların hayalini kurmak için topu topu bir günüm vardı. Uzun bir duvarın köşesinde kaybolan izini takip ediyordum ve giysilerinin hışırtısı beni keyiften titretiyordu. Adımlarını duyduğum zaman, yürüyüş yaptığı geceler ya da bana doğru ilerlediğinde... Hayır, aşkın içinde ne kadar tatlı duyumlar, ne kalp sarhoşlukları, ne sonsuz mutluluklar ve delilikler olduğunu size anlatmayı başaramam.

Ve şimdi, her şey hakkında bu kadar alaycıyken, varoluşun grotesk olduğuna böylesine acı şekilde ikna olmuşken, hâlâ hissediyorum, farkında olmadan ortaokulda hayal ettiğim şekliyle ve daha sonra hissettiğim, beni o

kadar ağlatan ve o kadar güldüğüm o aşkın, aynı zamanda şeylerin en yücesi, veya aptallıkların en soytarıca olanı olduğuna hâlâ o kadar inanıyorum ki!

Dünyaya bir tesadüf ya da bir şey tarafından fırlatılmış iki varlık, ve karşılaşıyorlar, birbirlerini seviyorlar, çünkü biri kadın, diğeri erkek! Ve işte birbirleri için soluksuz kalıyor, gece birlikte geziyor ve çiğle ıslanıyor, ay ışığına bakıyor ve billur aya hayran oluyor, yıldızları seyre dalarak, bütün tonlamalarla söylüyorlar: Seni seviyorum, beni seviyorsun, o beni seviyor, biz birbirimizi seviyoruz ve bunu iç çekişleriyle, öpücüklerle tekrarlıyorlar; ve sonra eşi benzeri olmayan bir arzu her ikisini de eve sürüklüyor, zira bu iki ruhun organları şiddetli şekilde ısınmıştır, ve işte kısa süre sonra, hırıltılar ve iç çekişleri arasında, grotesk şekilde çiftleşirler, her ikisinin aklı fikri de dünyaya bir salak daha, onları taklit edecek bir gariban daha getirmektedir! Seyreyleyin onları, şu an köpeklerden ve sineklerden daha aptaldırlar, baygınlıklar geçirir ve insanların gözlerinden, yalnız zevklenmelerini itinayla saklarlar, belki de mutluluğun bir suç ve şehvetin bir utanç olduğunu düşünürler.

Platonik aşktan, bir heykel ya da katedrale duyulan bir aşk gibi coşkun, her tür kıskançlık ve sahiplenme fikrini reddeden, insanlar arasında karşılıklı olarak bulunması gereken ama nadiren gözlemleme olanağı bulduğum o aşktan söz etmediğim için beni sanırım bağışlarsınız. Yüce aşk -var olsaydı olurdu- bu dünyadaki güzel olan her şey gibi bir düşten başka bir şey değildir.

Burada duruyorum çünkü, ihtiyarın alaycılığı genç adamın duygularının bekaretini karartmamalıdır; o zamanlar bana bu kadar acımasız şeyler söylenseydi, ben de en az sizin kadar kendimi hakarete uğramış hissederdim sevgili okur. Kadının bir melek olduğunu sanıyordum... Ah! Molière, kadını bir sebze çorbasıyla kıyaslamakta ne kadar haklıymış!

XI

Maria'nın bir çocuğu vardı, küçük bir kızdı bu; seviliyor, öpülüyor, canını sıkacak kadar çok okşamaya ve öpücüğe boğuluyordu. Bu mayolu çocuğun kafasına boncuk gibi bol bol serpiştirilen bu öpücüklerden bir tekini bile nasıl buyur ederdim!

Maria çocuğu kendi emziriyordu, ve bir gün bağrını açıp göğsünü ona uzatırken gördüm.

Yağlı ve yuvarlak bir göğüstü bu, esmer bir derisi ve o yakıcı etin altından gözüken mavi damarları vardı. O zamana kadar hiç çıplak kadın görmemiştim. Ah! Bu göğsün görünümünün beni gark ettiği tuhaf vecit; o göğsü nasıl da gözlerimle yedim bitirdim, bu göğüse sadece dokunmayı ne çok isterdim! Bana öyle geliyordu ki eğer dudaklarımı koymuş olsaydım, dişlerim onu hiddetle ısırırdı; ve, bu öpücüğün vereceği cinsel hazları düşündükçe kalbim tatlı tatlı eriyordu.

Ah! Bu inip kalkan bağır ne uzun süre gözlerimin önüne geldi, o uzun, zarif boyun ve bir İtalyan havası mırıldanarak dizlerinin üstünde hafif hafif salladığı, memesini emen o çocuğa doğru eğilmiş, kıvır kıvır saçlı başı...

XII

Kısa zaman sonra daha yakından tanıştık: *Biz*, diyorum çünkü şahsen bana kalsa, onu görmenin bile beni gark ettiği halde, yanaşmaya pek cesaret edemezdim.

Kocası sanatçıyla seyyar satıcı arası birisiydi; yüzü bir bıyıkla bezeliydi; sigara içişi havalıydı, ataktı, delikanlıydı, arkadaş canlısıydı; yemeyi içmeyi seviyordu, hatta bir keresinde en yakın kentten kavun almaya gitmek için üç fersah yolu yayan kat etti; atlı arabasıyla, köpeği, karısı, çocuğu ve yirmi beş şişe Rhin şarabıyla birlikte gelmişti.

Deniz banyolarında, kırda veya yolculuk ederken, daha rahat konuşulur, insanlar birbirlerini tanımak isterler; sohbet için ufacık bir şey yeterli olur, havadan sudan konuşmalar buralarda her yerdekinden daha fazla yer tutar; rahatsız konaklama tesisleri, hanın korkunç mutfağı hakkında bağırılır, çağırılır. Bilhassa mutfağın korkunçluğu en revaçta konudur. "Ah! Çamaşırlar, ne kadar da kirli! Acısı fazla kaçmış; baharatı fazla gelmiş! Ah tatlım, tam bir felaket!"

Birlikte gezintiye çıkılmayagörsün, herkes manzaranın güzelliği hakkında en çok kim mest olacak diye yarışır. Ne muhteşem! Deniz ne kadar güzel! Bunlara bir de birkaç şiirsel ve şişirilmiş laf, iç çekişlerle ve hafif ya da kuvvetli burun çekişlerle yağlanıp pişirilen iki, üç feylozofik düşünce ekleyin; şayet resim yapmayı biliyorsanız defterinizi çıkarın ya da, en iyisi, kasketinizi gözlerinizin üstüne kadar çekin, kollarınızı kavuşturun ve düşünüyormuş gibi yapmak için uyuyun.

Sadece dalgalara bakış şekillerinden, çeyrek fersah öteden inceliklerinin kokusunu aldığım kadınlar var.

İnsanlardan şikayet etmeniz, az yemek yemeniz ve bir kayayla ilgili heyecanlanmanız, bir çayıra hayranlıkla bakmanız ve deniz aşkından ölmeniz gerekecektir. Ah! İşte o zaman çok şeker olursunuz, şöyle derler: "Ne hoş bir genç! Ne güzel bir bluzu var! Botları ne kadar ince! Ne zerafet! Güzel şahsiyet!" Kökeninde toplumları oluşturan ve günümüzde toplaşmaları sağlayan işte bu konuşma ihtiyacı, bu sürü halinde gitme dürtüsüdür, ki en gözüpekler bu sürünün başında yürürler.

Bizi ilk kez sohbet ettiren de kuşkusuz bu tür bir dürtüydü. Akşamüstüydü, hava sıcaktı ve sundurmaya rağmen salondaki güneş insanı yakıyordu. Birkaç ressam, Maria, kocası ve ben, şezlonglara uzanmış kalmıştık, sigara tüttürüyor, grog içiyorduk.

Maria sigara içiyordu, ya da en azından, bir kadınlık şapşallığı kalıntısı onu alıkoyuyorduysa bile, tütünün kokusunu seviyordu (korkunç şey!); hatta bana sigara bile verdi! Edebiyat hakkında konuştuk; kadınlar olunca, sonu gelmeyen bir mevzu; tartışmaya ben de katıldım, uzun uzun ve ateşli şekilde konuştum; Maria'yla ben sanat konusunda tamamen aynı hislere sahiptik. Daha önce hiçkimsenin sanatı böyle saflıkla ve bu kadar iddiasız şekilde ele aldığını işitmemiştim; konunun ana hatlarını çizen basit ve anlamlı kelimelerle konuşuyordu ve özellikle o kadar umursamadan ve zarif bir şekilde, öyle kendini bırakarak, öyle rahat yapıyordu ki bunu, şarkı söylüyor sanırdınız.

Bir akşam kocası bize tekneyle gezmeyi önerdi. Hava inanılmaz derecede güzeldi, kabul ettik.

XIII

Herhangi bir dille ifade edilemeyen o şeyleri kelimelere nasıl dökmeli, o kalp izlenimlerini, ruhun kendinin bilmediği gizemlerini? Hissettiğim her şeyi, düşündüğüm her şeyi, o akşam zevkini sürdüğüm her şeyi size nasıl söyleyeceğim?

Güzel bir yaz gecesiydi; saat dokuza doğru sandala bindik, kürekleri yerleştirdik, yola çıktık. Hava sakindi, ay, suyun kımıltısız yüzeyinde yansıyordu ve kayığın dümen suyu ayın görüntüsünü titretiyordu. Deniz yükselmeye başladı ve ilk dalgaların sandalı ağır ağır salladığını hissettik. Susuyorduk, Maria konuşmaya başladı. Ne söylediğini bilmiyorum, kayık bir yandan beşik gibi sallanırken, kendimi sözlerinin tınısının büyüsüne bırakıyordum. Yakınımdaydı, omzunun hatlarını ve elbisesinin temasını hissediyordum; gözlerini göğe doğru kaldırıyordu, saf, yıldızlı, elmaslarla pırıl pırıl ve mavi dalgalarda kendine bakan göğe...

Başını böyle göğe kaldırmış bakarken, bir melekti.

Aşk sarhoşu olmuştum, iki küreğin ahenkle kalkışını dinliyordum, dalgaların kayığın kenarlarını dövüşünü; bütün bunların beni etkilemesine izin veriyordum, ve Maria'nın tatlı ve duygulu sesini dinliyordum.

Sesindeki bütün ezgileri acaba size hiç anlatabilecek miyim, gülüşündeki bütün zarafetleri, bakışındaki bütün güzellikleri? Bunun nasıl da insanı aşktan öldüren bir şey olduğunu söyleyebilecek miyim, denizin kokusuyla dolu o gecenin, saydam dalgalarıyla, ayın gümüşe buladığı kumuyla, o güzel ve sakin salınımın, o muhteşem gökyüzünün, ve sonra, yanımdaki o kadının dünyadaki bütün neşelerin, bütün hazların, en tatlı şeyin, en sarhoş edici şeyin insanı nasıl da aşktan öldürdüğünü... Bir rüyanın bütün çekiciliği ve gerçeğin bütün zevkleri vardı. Bütün bu coşkuların beni sürüklemesine izin veriyordum, doymak bilmez bir sevinçle bu duyguların daha da içine giriyordum, haz dolu bu sükunetle doya doya sarhoş oluyordum, bu kadın bakışıyla, bu sesle; yüreğimin içine dalıyordum ve orada sonsuz hazlar buluyordum. Ne kadar da mutluydum! Gecenin içine düşen günbatımının mutluluğu, kumda kaybolan dalga gibi, kıyı gibi geçip giden mutluluk...

Geri döndük; kayıktan indik, Maria'ya odasına kadar eşlik ettim, ona tek bir kelime etmedim, çekingendim; onu takip ediyordum, onu, yürüyüşünün sesini düşlüyordum, ve, o içeri girdikten sonra uzun süre, ay ışığının aydınlattığı evinin duvarlarına baktım; camların ötesinden parlayan ışığını gördüm, ve kumsaldan geri dönerken zaman zaman dönüp ışığa bakıyordum; ve o ışık kaybolduktan sonra: Uyuyor, dedim kendime. Ve sonra birden bir düşünce üstüme çullandı, öfke dolu, kıskanç bir düşünce: Hayır, uyumuyor; -ve ruhumun içinde bir lanetlinin yaşadığı bütün işkenceleri hissettim.

Kocası aklıma geldi, o avam ve neşeli adam, ve en iğrenç görüntüler önüme serildi. Kafeslerin içinde aç bırakarak öldürülen, ve çevrelerinde en leziz yemekler olan o insanlar gibiydim.

Kumsalda tek başınaydım. Tek başına. Beni düşünmüyordu. Önümde uzanan o uçsuz bucaksız yalnızlığa ve daha da korkunç olan o diğer yalnızlığa bakarken, bir çocuk gibi ağlamaya başladım, zira, birkaç adım ötede, yakınımda, oradaydı, bakışlarımla yiyip bitirdiğim o duvarların arkasındaydı; oradaydı, güzel ve çıplak, gecenin getirdiği bütün hazlarla, aşkın bütün lütuflarıyla, bekaret zarının bütün iffetleriyle. O adamın tek yapması gereken kollarını açmaktı ve o hiç çabasız, hiç beklemeden geliyordu, ona geliyordu ve sevişiyorlardı, öpüşüyorlardı. Verdiği bütün neşeler onundu, bütün zevkler onundu; aşkım, o adamın ayaklarının altında; bu kadın bütünüyle onun, başı, boynu, göğüsleri, bedeni, ruhu, gülüşleri, onu saran kolları, aşk sözleri; ona, her şey; bana, hiçbir şey.

Gülmeye başladım çünkü kıskançlık bende edepsiz ve grotesk düşüncelere yol açmıştı; ben de ikisine birden çamur attım, en acı gülünçlükleri onlar hakkında düşündüm, ve beni kıskançlıktan ağlatan o görüntülere acıyarak gülmeye çabaladım.

Deniz çekilmeye başlıyordu ve, yer yer, ayın gümüş rengine boyadığı sularla dolu büyük delikler, yosun kaplı, hâlâ ıslak kumlar, orada burada uçları sudan çıkan kayalar, veya daha yukarı çıkmış, siyah ve beyaz kayalar; gürüldeyerek çekilen denizin kaldırıp yırttığı, kurulmuş ağlar görülüyordu.

Hava sıcaktı, boğuluyordum. Handaki odama döndüm, uyumak istedim. Kayığın kenarlarına çarpan dalgaları hâlâ duyuyordum, küreğin suya çarpışını, konuşan Maria'nın sesini duyuyordum; damarlarımda sanki ateş

vardı: Bütün bunlar gözlerimin önünden geçiyordu; hem akşam gezintisi; hem kıyıdaki gece gezintisi; Maria'yı yatmış halde görüyordum ve orada duruyordum, zira gerisi beni tir tir titretiyordu. Ruhumda lavlar vardı; bütün bunlardan bitkin düşmüştüm ve, sırt üstü yatmış halde, şamdanımın yanışına ve tavandaki ışık diskinin titreyişine bakıyordum; isin bakır şamdanın üstüne akışını ve siyah fitilin alevin içinde yanışını aptalca bir sersemlikle görüyordum.

Nihayet gün doğdu, uykuya daldım.

XIV

Yola çıkmak gerekti; ona elveda diyemeden birbirimizden ayrıldık. Banyolardan bizimle aynı gün ayrıldı. Bir Pazar günüydü. O sabah yola çıktı, biz akşam.

Gitti, ve onu bir daha görmedim. Sonsuza kadar elveda! Adımlarının arkasından havalanan, yoldaki toz gibi gitti. O zamandan beri onu nasıl da düşündüm! Ne çok saat boyu, bakışının veya sözlerindeki tonlamanın hatırasıyla alt üst olmuş vaziyette!

Arabaya gömülmüş halde, yüreğimi, kat ettiğimiz yolun ötesine götürüyordum, kendimi, geri gelmeyecek olan geçmişin içine geri koyuyordum; denizi düşünüyordum, dalgalarını, kumsalını, az önce gördüğüm her şeyi, hissettiğim her şeyi; söylenen sözlerin, hareketlerin, eylemlerin, en küçük şeyin, bütün bunların nabzı vardı ve yaşıyordu. Kalbimin içindeki tam bir kaostu, devasa bir uğultuydu, bir delilikti.

Her şey bir düş gibi gelip geçmişti. Çabucak solan, gençliğin o güzel çiçeklerine sonsuza kadar elveda, daha sonraları hem pişmanlık, hem de zevkle anımsanacaklar! Nihayet şehrimin evlerini gördüm, evime döndüm; içerdeki her şey bana ıssız ve iç karartıcı geldi, boş ve anlamsız; yaşamaya koyuldum, içmeye, yemeye, uyumaya...

Kış geldi ve okula döndüm.

XV

Size başka kadınları sevdiğimi söylesem rezilce yalan söylemiş olurdum. Buna inandım yine de, yüreğimi başka tutkulara bağlamaya çalıştım, ancak buz üstündeymiş gibi kaydım üstlerinden.

İnsan çocukken aşk üstüne birçok şey okumuş oluyor, bu kelime öyle ezgili geliyor, öyle çok hayal ediliyor ki, romanları ve dramaları okurken kalbinizi çarptıran bu duyguya sahip olmayı o kadar çok istiyor ki insan, gördüğü her kadında kendine soruyor: Aşk bu değil mi? Erkek olmak için sevmeye çabalanıyor.

Ben de herkes gibi bu çocukluk zaafından muaf değildim, içli bir şair misali iç çektim. Ve, nice çabalardan sonra, hayalini kurmak için seçtiğim kişiyi düşünmeden bazen on beş gün geçirdiğimi görünce şaşırıp kalıyordum. Bütün bu çocuksu kibir Maria'nın önünde silindi.

Ama daha yukarı çıkmam lazım; her şeyi söyleyeceğime dair ant içtim; okuyacağınız parça, kısmen geçtiğimiz Aralık ayında yazılmıştı, *Bir Delinin Anıları*'nı yapma fikri aklıma gelmeden önce. Ayrı olması gerektiği için, bu bölümü aşağıdaki çerçevenin içine aldım.

İşte, yazıldığı şekliyle, o parça:

Geçmişin bütün düşlerinin, bir zamanların anılarının ve genç-liğimden hayal meyal hatırladıklarımın arasından pek küçük bir bölümü sakladım ve sıkıldığım zamanlarda bunlarla oyalanıyorum. Bir ismin anılmasıyla, bütün kişilikler, kostümleri ve dilleriyle, hayatımda oynadıkları gibi rollerini oynamaya geliyorlar, ve önümde hareket ettiklerini görüyorum, yarattığı dünyalara bakarak eğlenen bir Tanrı gibi. Özellikle biri, o zamandan beri başka arzularla silinmiş olan ilk aşk, ki asla ne şiddetli, ne tutkuluydu, iğrenç bir demiryolu vagonuyla kat edilen antik bir Roma yolu gibi hâlâ kalbimin dibinde duruyor; o ilk kalp çarpıntılarının, tanımsız ve belirsiz o şehvet başlangıçlarının, bir kadının göğüslerini, gözlerini gördüğünde, şarkılarını ve sözlerini dinlediğinde bir çocuğun ruhunda olup biten bütün o sisli şeylerin hikayesi bu; bir kış günü, Aralık'ta, ısınmak ve acılığını alelade bir sıvıyla geçirdikleri bir pipoyu içerken ateşin kenarında beni

huzurla konuşturmak için gelen bir dost topluluğunun önüne, işte bu ölü duygular ve hayaller dolu bohçayı yaymam gerekti.

Herkes geldikten sonra, her biri oturduktan, piposuna tütün tıkıştırıp bardağını doldurduktan, ateşin çevresinde hepimiz çember oluşturduktan sonra, biri eline maşayı alır, diğeri ateşe üflerken, bir üçüncüsü bastonuyla külleri karıştırırken, ve her biri bir uğraş edindikten sonra, başladım.

– Sevgili dostlarım, dedim, herhalde hikayede araya girecek bazı şeyleri, kibirli birkaç kelimeyi görmezden gelirsiniz.

(Bütün başların onaylayışıyla birlikte başladım.)

– Bir Perşembe günü olduğunu hatırlıyorum, Kasım ayına doğru, iki sene önce – sanırım, beşinci sınıftaydım[7]. Onu ilk kez gördüğümde, bütün hafta boyu Perşembe gününün yemeği burnunda tütmüş bir okul çocuğu gibi aceleyle içeri girdiğim sırada, annemin evinde yemek yiyordu. Bana doğru döndü; onu neredeyse selamlamadım bile, zira o zamanlar o kadar alık ve çocuktum ki bir kadına, kızarmadan ya da daha doğrusu hiçbir şey yapmadan ya da bir şey söylemeden bakamazdım – en azından bana çocuk diye seslenen hanımlar ya da beni arkadaş olarak gören küçük kızlar haricindekilere.

Ama Tanrı'ya şükür, o zamandan beri, saflık ve temizlik namına kaybettiğim her şeyi kendini beğenmişlikle ve yüzsüzlükle telafi ettim.

İki genç kızdılar[8], kız kardeşler, benimkinin sınıf arkadaşları, temiz hava alsınlar diye yatılı okuldan dışarı çıkarıp kıra götürdükleri zavallı İngiliz kızlardı; arabayla gezdirmek için, bahçede koşturmak için, ve nihayet, çocukça oynaşmalara ılımlılık ve ağırbaşlılık katan gözetici bir göz olmadan eğlendirmek için. Büyüğü on beş yaşındaydı, ikincisi, ancak on iki; genç olanı küçüktü ve zayıftı, bakışları daha keskindi; gözleri ablasının gözlerine göre daha büyüktü ve daha güzeldi ama ablasının başı o kadar yuvarlak ve şirindi, teni o kadar tazeydi, o kadar pembeydi, pembeleşmiş dudaklarının altında gözüken kısa dişleri o kadar beyazdı, ve taç gibi örülmüş güzel kahverengi saçları bütün bunları o kadar güzel çevreliyordu ki, tercihin onun yönünde olmasına engel olmak mümkün değildi. Kısa boyluydu ve belki biraz da şişmandı, en görünür kusuru buydu; ama beni onda en çok çeken şey, iddiasız bir çocuksu zarafetti, çevresine yaydığı bir

gençlik kokusuydu. O kadar yapmacıksız ve saftı ki, en inançsızlar bile hayran olmaktan geri duramazlardı.

Onu odamın camından görür gibiyim, diğer arkadaşlarla birlikte bahçede koşuyor; ipek elbiselerinin, topuklarının üstünde hışırdayarak dalgalanışını, ve ayaklarının, bahçenin kumlu yolla- rında koşmak için havaya kalkışını görüyorum hâlâ; sonra nefes nefese kalıp durmalarını, birbirlerinin beline sarılmalarını ve ciddi ciddi konuşarak dolaşmalarını – şüphesiz, partiler, danslar, zevkler ve aşklar hakkında konuşuyorlardı, zavallı kızlar!

Kısa zamanda aramızda yakınlık doğdu; dört ayın sonunda onu kızkardeşim gibi öpüyordum, hepimiz senli benliydik. Onunla konuşmayı o kadar çok seviyordum ki! Yabancı aksanında, sesini oyuncaklar gibi taze kılan ince ve nazik bir şey vardı.

Zaten, İngiliz adetlerinde doğal bir umursamazlık ve bizim bütün adaplarımızın terki vardır ki bu ince bir züppelik sanılabilir. Oysa ki insanı çeken bir büyüdür, ele gelmeyen ateş böcekleri gibidir. Sık sık aile gezmelerine çıkıyorduk, ve hatırlıyorum da bir gün, kışın, şehre hakim bir yamaçta oturan yaşlı bir bayanı ziyarete gitmiştik.

Kadının evine ulaşmak için, uzun ve ıslak otların kapladığı elma bahçelerini katetmek gerekiyordu; şehri sis kaplamıştı ve, yamacımızdan aşağıya bakınca, karla kaplı, üst üste, dip dibe çatıları görüyorduk; ve bir de kırın sessizliği, ve uzakta bir atın ya da ineğin, tekerlek izlerine gömülen adımlarının uzak gürültüsü.

Beyaza boyalı bir çiti geçerken, mantosu dikenlere takıldı; gidip kurtardım, bana o kadar büyük bir zarafet ve doğallıkla "Teşekkürler" dedi, ki bütün gün o anı hayal ettim.

Sonra koşmaya başladılar ve esen rüzgarın havalandırdığı mantoları, denizdeki dalgalar gibi arkalarında salınıyordu; nefes nefese kalıp durdular. Kulaklarımda gürüldeyen ve buharlanarak beyaz dişlerinin arasından çıkan nefeslerini hâlâ hatırlıyorum.

Zavallı kız! O kadar iyiydi ve beni o kadar saflıkla öpüyordu ki!

Paskalya tatili geldi. Tatili geçirmek için kıra gittik. Hatırlıyorum bir gün..., hava sıcaktı, kemeri kaybolmuştu, üstünde bol bir elbise vardı;

birlikte gezdik, üstü çiy kaplı otları ve Nisan çiçeklerini çiğnedik. Elinde bir kitap vardı... Şiir kitabıydı sanırım. Elinden düştü. Gezintimiz devam etti.

Koşmuştu, boynundan öptüm, dudaklarım, o ipeksi ve rayihalı bir terle ıslanmış tene yapıştı, kaldı.

Ne hakkında konuştuğumuzu hatırlamıyorum, aklımıza ilk gelen şeyler hakkındaydı galiba.

– İşte şimdi aptallaşmaya başladın, dedi dinleyicilerden biri, sözümü keserek.

– Haklısın azizim, kalp aptaldır.

Akşamüstü, kalbim tatlı ve belirsiz bir neşeyle doluydu; keskin bakışlı gözlerini çevreleyen, kıvrılmış saçlarının ve *bağnaz bir fuların* izin verdiği kadar aşağıdan öptüğüm, şimdiden şekillenmiş göğüslerinin hayalini kurdum tatlı tatlı. Tarlalara çıktım, ormana gittim, bir çukurun içine oturdum ve onu düşündüm.

Yüzüstü yatmıştım, otları, nisan papatyalarını yoluyordum; ve başımı yukarı kaldırdığımda beyaz, mavi ve mat gökyüzü, üstümde, yeşillenen çayırların arkasındaki ufka gömülen gök mavisi bir kubbe oluşturuyordu; şans eseri yanımda kağıt ve kalem vardı, beyitler düzdüm.

(Herkes gülmeye başladı.)

... hayatımda yazdığım yegane beyitler; belki otuz tane kadar vardı; yazmam en fazla yarım saat sürmüştü, zira her türden şapşallıklar söz konusu olduğunda her zaman takdire şayan bir kolaylıkla doğaçlama yapabilme yeteneğim olmuştur; ama o mısraların çoğu, aşki itirazlar gibi fos, iyilik gibi topaldı.

Şunların olduğunu anımsıyorum:

Oyundan ve salıncaktan yorgun düşen kız

.... Akşam indiğinde

Sadece kitaplarda gördüğüm bir sıcaklığı tasvir etmek için kendimi paralıyordum; sonra, ciddi hiçbir şey olmaksızın, ruhumun temiz olmasına ve aptallıkla, bulanık ve hoş anılarla ve yürek parfümleriyle karışık şefkatli

bir hisle dolu olmasına rağmen, karanlık ve Antony'ye yaraşan bir melankoliye kapılıyordum, ve durup dururken şöyle diyordum:

Istırabımın tadı acı, hüznüm çok derin
Oraya gömülmüşüm, mezarda gibiyim

Mısralar mısra bile değildi, ama bunları yakmak sağduyusunu gösterdim, şairlerin çoğunu pençesine alan düşkünlüğe kapılmadım.

Eve döndüm ve onu çimenlikte oynarken buldum. Uyudukları oda benimkinin yanındaydı; gülüşlerini ve uzun süre konuşmalarını duydum, oysa ben... Ben de onlar gibi kısa süre sonra uyudum, olabildiğince uyanık kalmak için gösterdiğim bütün çabalara rağmen. Zira kuşkusuz siz de on beş yaşında benim gibi yaptınız, bir kez, o insanı yakan ve kitaplarda gördüğünüz gibi delice bir aşkla sevdiğinizi sandınız, oysa ki kalbinizin epidermindeki yara, tutku adı verilen demir pençenin attığı küçük bir çizikten başka bir şey değildi, ve siz zar zor yanan bu mütevazı ateşe hayalgücünüzün bütün gücüyle üflüyordunuz.

İnsan için hayatta o kadar çok aşk var ki! Dört yaşında, at aşkı, güneşin, çiçeklerin, parlayan silahların, sıra sıra askerlerin; on yaşında, sizle oynayan küçük kızın aşkı; on üçte, dolgun göğüslü, sizden büyük bir kadının aşkı, zira hatırlıyorum, yeniyetmelerin çılgınca sevdiği bir şey varsa, o da beyaz ve pürüzsüz kadın göğsüdür, ve Marlot'nun dediği gibi:

Yumurtadan daha beyaz emzik
Yepyeni beyaz satenden emzik

Bir kadının iki göğsünü birden ilk kez çıplak gördüğümde, az daha bayılıyordum. Nihayet, on dört veya on beş yaşında, evinize gelen bir genç kızın aşkı; kızkardeşten biraz fazlası, aşıktan biraz azı; sonra on altıda, yirmi beşe kadar sürecek olan, başka bir kadının aşkı; sonra, belki, evlenilecek olan kadına aşık olunur.

Beş yıl sonra, tülden elbisesini etli baldırlarının üstünde zıplatan dansöz sevilir; ve nihayet, otuz altıda, vekillik aşkı, para spekülasyonu aşkı, itibar aşkı; ellide, bakanın veya belediye başkanının verdiği akşam yemeğine duyulan aşk; altmışta, camların arkasından sizi çağıran ve sadece çaresizce, geçmişi özleyerek baktığınız, genelevdeki kızın aşkı. Bunların hepsi doğru

değil mi? zira ben bütün bu cilvelere maruz kaldım; hepsi değil mamafih, zira bütün ömrümü yaşamış değilim ve birçok adamın hayatında, her seneye damgasını vuran yeni bir tutku vardır; kadın tutkusu, kumar tutkusu, at, zarif bot, baston, gözlük, araba, mevki tutkusu. Bir insanda ne çok delilik var! Ah! Kuşku yok ki, bir soytarının giysisi, incelik açısından, insan zihninin, deliliklerinde olduğundan daha çeşitli değildir, ve ikisi de aynı sonuca varırlar, karşılıklı birbirlerini törpülemek ve birkaç dakika boyunca güldürmek: Seyirciyi parasıyla, düşünürü bilimiyle...

– Hikayeye dön! dedi, o ana kadar kayıtsız görünen ve duman gibi havalanmamı, tükürükler saçarak eleştirmek için piposunu elinden bırakan dinleyicilerden biri.

– Ardından ne diyeceğimi pek bilmiyorum, zira hikayede bir boşluk var, ağıtın bir mısrası eksik. Hasılı, birkaç zaman bu şekilde geçti. Mayıs ayında, bu genç kızların annesi, erkek kardeşlerini getirmek için geldi. Ablaları gibi sarışın, ve yaramaz ve Britanyalı gururuyla dolup taşan çok tatlı bir çocuktu bu.

Anneleri soluk benizli, zayıf ve kayıtsız bir kadındı. Siyahlara bürünmüştü; hareketlerinde ve sözlerinde, giyinişinde bir kayıtsızlık vardı, hatta biraz uyuşuktu denebilir ama İtalyanların *farniente*'sine benzeyen bir uyuşukluktu. Ama bütün bunların üstüne zevk sahibi olmanın parfümü sıkılmıştı, aristokratik bir cilası vardı. Fransa'da bir ay kaldı.

Sonra geri döndü ve biz de hepsi ailedenmiş gibi öyle yaşadık, gezintilerimize, tatillerimize, izinlerimize birlikte gitmeye devam ettik. Hepimiz kız ve erkek kardeşlerdik.

Her günkü ilişkilerimizde o kadar çok iyi niyet ve içtenlik, yakınlık ve rahatlık vardı ki, belki de bunlar çığrından çıkıp aşka dö-nüştü, en azından onun için, ve buna dair kesin delillerim vardı.

Ben kendime ahlaklı bir adam payesi biçebilirim, zira hiçbir tutku hissetmiyordum. Hissedeyim isterdim.

Çoğu kez bana doğru o gelirdi, belime sarılırdı; bana bakardı, benimle konuşurdu. Tatlı küçük kız! Benden kitaplar, tiyatro oyunları isterdi, ki bunların pek az bir bölümünü iade etti. Bazen odama çıkardı, bir hayli utanırdım. Bir kadından bu kadar utanmazlık veya bu kadar saflık

bekleyebilir miydim? Bir gün, kanepemin üstüne hayli kuşkulu bir pozisyonda yattı; hiçbir şey demeden yanında oturuyordum.

Şüphesiz, çok önemli bir andı, faydalanmadım, bıraktım gitsin.

Başka seferler, ağlayarak bana sarılıyordu. Beni gerçekten sevdiğine inanamıyordum. Ernest'e göre şüphe yoktu, delilleri gösteriyordu, bana salak olduğumu söylüyordu, – oysa ki ben, ger- çekten, hem utangaç, hem de kayıtsızdım.

Bu tatlı, çocuksu bir şeydi, hiçbir sahip olma duygusunun soldurmadığı ama işte bu yüzden yeterli enerjiye sahip olmayan bir şeydi; öte yandan, platonik olmak için de fazla aptalcaydı.

Bir yılın sonunda anneleri Fransa'ya yerleşmeye geldi; bir ay kadar sonra da İngiltere'ye geri döndü. Kızları yatılı okulu terk ettiler ve anneleriyle birlikte, ıssız bir sokakta, ikinci kattaki bir dairede oturmaya başladılar.

Annelerinin seyahati esnasında onları sık sık pencerede görüyordum. Oradan geçtiğim bir gün Caroline beni çağırdı, yukarı çıktım. Yalnızdı, kollarıma atıldı ve beni dolu dolu öptü; bu son kez oluyordu, zira ondan sonra evlendi.

Resim öğretmeni sık sık ziyaretine gelir olmuştu; bir evlilik fikri doğdu, bu fikir yüzlerce kez karara bağlandı ve terk edildi. Annesi İngiltere'den, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz kocası olmadan döndü; Caroline, Ocak ayında evlendi. Bir gün yanında kocası varken karşılaştık. Zar zor selam verdi.

Annesi oturduğu evi ve tavırlarını değiştirdi, artık evinde terzi oğlanları ve öğrencileri ağırlıyor, maskeli balolara gidiyor ve yanında küçük kızını da götürüyor.

Onları görmeyeli on sekiz ay oldu.

İşte, ilerleyen yaşla birlikte belki de tutkulu bir hale dönme vaadi taşıyan ama kendiliğinden sonlanan bir ilişkinin nasıl bittiği...

Söylememe gerek var mı ki, pırıl pırıl güneşe oranla tan vakti nasılsa, bu ilişki de aşka oranla öyleydi ve Maria'nın bakışı o solukbenizli kızcağızın anısını siliverdi?

O artık, soğuk külden başka bir şey olmayan küçük bir ateş.

XVI

Bu sayfa kısa ve ben daha da kısa olsun isterdim. Vakıa şudur.

Kibir beni aşka itti, hayır şehvete; hatta ona bile değil, ete.

Bakir olduğum için benimle alay ediyorlardı, bu durum yüzümü kızartıyordu, utandırıyordu, sanki ahlaksız bir şeymiş gibi üstümde ağırlık yapıyordu.

Karşıma bir kadın çıktı, onu aldım; ve kollarından çıktığım zaman ağzımda iğrenme ve acılık vardı. Artık ben de bar çapkınını oynayabilirdim, önüme bir tas sıcak şarap alarak herhangi biri kadar açık saçık şeyler söyleyebilirdim; işte erkek olmuştum, ödev yapar gibi günah işleyip sonra da bununla övünmüştüm. On beş yaşındaydım, kadınlardan ve metreslerden söz ediyordum.

O kadından, nefret ettim; bana geliyordu, sesimi çıkarmıyordum; beni gudubet bir yüz felci gibi iğrendiren zoraki gülümsemeleri vardı.

Pişmanlık duydum, Maria'nın aşkı bir dinmiş de ben buna saygısızlık etmişim gibi.

XVII

Hayalini kurduğum zevkler, o yumuşak ve çocuksu kalbin bekaretiyle hayal ettiğim ateşli kendinden geçmeler bunlar mıydı diye soruyordum kendime.

Hepsi bu mu? O soğuk zevklenmeden sonra başka bir tane daha olması gerekmez mi, daha yüce, daha geniş, tanrısal olan ve insanı kendinden geçirip bayıltan bir şey? Ah! Hayır, her şey bitmişti; ruhumun o kutsal ateşini gidip çamurda söndürmüştüm. Ah! Maria, bakışının yarattığı aşkı, pislikte sürüklemiştim, keyfime göre harcamıştım onu, önüme ilk çıkan kadınla, aşk olmaksızın, arzu olmaksızın, çocukça bir kibir yüzünden, gurur hesabı yüzünden, laubalilik karşısında kızarmamak için, bir tutam saygı görebilmek için! Zavallı Maria!

Bıkmıştım, ruhumu derin bir iğrenme hissi kapladı, o bir anlık zevklere, ve o et kasılmalarına karşı acıma hissettim. Çok sefil olmuş olmalıyım, ben ki bunca yüksek o aşktan, o yüce tutkudan o kadar gurur duyuyordum, ve ben ki kalbimi diğer adamların kalbinden daha geniş ve daha güzel olarak addediyordum; ben, onlar gibi gideyim de!... Ah!... Belki içlerinden biri bile bunu aynı sebeplerle yapmadı; neredeyse hepsini buna nefisleri sürükledi, köpek gibi doğanın içgüdüsüne itaat ettiler; ama bunu hesaplayarak yapmak çok daha alçaltıcıydı, ahlaksızlıktan heyecan duymak, gidip bir kadının kollarına atılmak, etini yoğurmak, derenin içinde yuvarlanmak, sonra ayağa kalkıp bulaşan pislikleri göstermek.

Ve bundan, kutsal şeylere, alçakça saygısızlık etmişim gibi utandım; övündüğüm iğrençliği kendi gözlerimden saklamak isterdim.

Etin benim için hiçbir iğrençliği olmadığı ve arzunun ufkunda, kalbimin benim için yarattığı belirsiz şekilleri ve hazları gördüğüm zamanları anıyordum. Hayır, bakir bir ruhun içindeki bütün esrarları, bu ruhun hissettiği her şeyi, doğurduğu bütün dünyaları söylemek asla mümkün olmayacak. O ruhun düşleri ne kadar da tatlıdır! Düşünceleri ne kadar uçuşkan ve yumuşaktır! Düşkırıklığı ne kadar acı ve gaddardır!... Sevmiş olmak, zirvelerin hayalini kurmuş olmak, varlığın içindeki en saf, en yüce her şeyi görmüş olmak ve sonra kendini etin bütün ağırlıklarıyla, bedenin

bütün bitkinlikleriyle zincire vurmak. Cenneti düşlemiş olmak ve çamurun içine düşmek!

Kaybettiğim bütün o şeyleri şimdi kim bana geri verecek? Bekaretimi, hayallerimi, seraplarımı, solmuş bütün o şeyleri – daha çiçek açamadan önce donun öldürdüğü zavallı çiçekleri...

XVIII

Şayet heyecan dolu anlar yaşadıysam, bunları sanata borçluyum; öte yandan, sanat da ne kendini beğenmişlik! İnsanı taştan bir blok içinde resmetmeyi istemek, veya ruhu kelimelerin içinde, duyguları seslerle ve doğayı, cilalı bir bezin üstünde...

Bilmem müziğin içinde nasıl bir büyülü güç var; haftalar boyunca yüksek tempolu bir havanın ritmiyle veya görkemli bir koronun engin sesiyle hayal kurduğum oldu; ruhumun içine giren tınılar ve beni tatlı tatlı eriten sesler var. Ahenk dalgalarıyla gürleyen orkestrayı, çınlayan titreşimlerini ve adeta kasları olan ve yayın ucunda son nefesini veren o devasa kuvveti seviyordum; ruhum, kanatlarını sonsuzluğa doğru açarak ezgiyi takip ediyor ve gökyüzüne çıkan bir parfüm gibi saflıkla ve ağır ağır, sarmallar çizerek yükseliyordu. Gürültüyü seviyordum, ışıklarla parlayan elmasları, bütün o eldivenli ve çiçeklerle alkışlayan kadın ellerini; sıçrayan balerine bakıyordum, dalgalanan pembe elbiselere; adımların ahenkle düşmesini dinliyordum, beller eğilmiş olduğu halde gevşekçe birbirinden ayrılan dizlere bakıyordum.

Diğer bazı zamanlar, deha ürünü eserlerin önünde düşüncelere dalmış şekilde, dehanın sizi, o seslerin mırıltısına bağladığı zincirler tarafından yakalanmış halde, dalkavuk çığlıklara, büyüleyici güzellikler dolu o uğultuya, kalabalığa kurşun gibi şekil veren, kalabalığı ağlatan, inleten, heyecandan tepindiren o güçlü adamların yazgısına imreniyordum. Bunların yürekleri ne kadar geniş olmalı ki içine dünyayı sığdırıyorlar, ve benim doğamda her şey nasıl da düşük yapmış gibi! Güçsüz ve kısır olduğuma ikna olmuş halde, kıskanç bir öfkeye kapıldım; kendi kendime bir şey değil, diyordum, bu kelimeleri yazdıran sadece rastlantıydı. İmrendiğim daha yüksek şeylere çamur atıyordum.

Tanrıyla alay etmiştim, insanlara da gayet güzel gülebilirdim.

Öte yandan bu karanlık ruh hali sadece geçiciydi ve yaz güneşinin gelişiyle, koku saçan bir tomurcuk patlatan büyük bir çiçek gibi, sanatın ocağında parıl parıl parlayan dehayı seyretmekten gerçek bir zevk alıyordum.

Sanat! Sanat! Bu tür kendini beğenmişlik ne güzel şey!

Şayet dünya üstünde ve bütün hiçlikler içinde tapınılacak bir tek inanış varsa; şayet aziz, saf, yüce bir şey varsa; sonsuzluğa ve belirsize karşı hissedilen o ölçüsüz arzuya, ruh adını verdiğimiz o arzuya giden bir şey varsa; o da sanattır. Ve ne küçüklük! Bir taş, bir kelime, bir ses, bütün bunların yan yana dizilişine, yücelik adını veriyoruz. Ne ifadeye, ne de şekle ihtiyacı olan bir şey isterdim, bir parfüm gibi saf bir şey, taş gibi güçlü, bir şarkı gibi ele gelmeyen bir şey, hem bunların hepsi olsun, hem de bu şeylerden hiçbiri olmasın. Doğada her şey bana kısıtlı, daralmış, düşük yapmış gibi geliyor.

İnsan, dehası ve sanatıyla, daha yüksek bir şeyi taklit eden sefil bir maymundan başka bir şey değil.

Sonsuzlukta güzeli isterdim ve bulduğum tek şey kuşku.

XIX

Ah! Sonsuzluk! Sonsuzluk, devasa çukur, derin uçurumlardan, bilinmeyenin en yüksek bölgelerine tırmanan sarmal; hepimizin, içinde, baş dönmesine kapılmış halde dönüp durduğumuz eski fikir, herkesin içinde taşıdığı uçurum, uçsuz bucaksız uçurum, dipsiz uçurum! İstediğimiz kadar günler boyu, geceler boyu, endişelere gark olmuş vaziyette kendi kendimize soralım: "Nedir bu kelimeler: Tanrı, Ebediyet, Sonsuzluk?" Bir ölüm rüzgarı tarafından sürüklenerek bunun içinde dönüp duruyoruz, kasırga tarafından yuvarlanan yapraklar gibi. Öyle geliyor ki, sonsuzluk bizi kuşkunun bu devasa beşiğinde sallamaktan o zaman zevk alıyor.

Mamafih kendimize hâlâ şöyle diyoruz: "Aradan yüzyıllar, binlerce yıl geçtikten sonra, her şey eskimiş olacağı zaman, orada bir sınır taşı olması gerekecek."Heyhat! Ebediyet önümüzde dikiliyor ve biz ondan korkuyoruz, bu kadar uzun sürmesi gerekecek olan şeyden korkuyoruz, biz ki o kadar az sürüyoruz.

Bu kadar uzun!

Kuşkusuz, dünya artık olmadığı zaman, o zaman yaşamayı ne çok isterdim, doğasız yaşamayı, insansız, o boşluk ne büyüklüktür! Kuşkusuz o zaman, karanlıklar olacak, eskiden dünya olmuş olan biraz yanmış kül, ve belki birkaç damla su, deniz. Tanrım! Hiçbir şey! Sadece boşluk... Sadece, enginlikte bir kefen gibi uzanan yokluk.

Ebediyet! Ebediyet! Bu her daim sürecek mi? Her daim, sonu gelmeksizin?

Ama öte taraftan, kalacak olan, dünyanın kalıntılarının en küçük parçası, ölmekte olan bir yaradılışın son nefesi, boşluğun kendisi bile, var olmaktan bıkmış olacak; her şey mutlak bir yıkımı çağıracak. Bu sonu olmayan şey fikri betimizi benzimizi attırıyor, heyhat! Ve biz o şeyin içinde olacağız, şu an yaşayan bizler – ve bu enginlik hepimizi yuvarlayacak. Ne olacağız? bir hiç olacağız, bir nefes bile değil.

Uzun süre, tabutlardaki ölüleri düşündüm, bu halde yerin altında, gürültüyle, homurtularla ve çığlıklarla dolu yerin altında geçirdikleri uzun

asırları, onlar ki çürümüş tahtalarının içinde öyle sakindirler ve kasvetli sessizliklerini bazen düşen bir saç veya biraz etin üstünde kayan bir solucan bozar. Orada nasıl da uyuyorlar, yatmış halde, sessizce, yerin altında, çiçek bezeli çimenin altında!

Mamafih kışın üşüyor olmalılar, karın altında.

Ah! O zaman uyansalardı, yeniden yaşamaya başlasalar ve ölü çarşaflarını kaplayan bütün kurumuş gözyaşlarını görselerdi, bütün o boğuk hıçkırıkları, yüzlerdeki bütün bitik ifadeleri, terk ederken ağladıkları bu hayat onları dehşete düşürürdü, ve o kadar sakin ve o kadar gerçek hiçliğin içine geri dönerlerdi.

Kuşkusuz insan, kendisine bir kez bile hayatın ve ölümün ne olduğunu sormadan yaşayabilir ve hatta ölebilir; ama yaprakların rüzgarın nefesiyle titreyişine, derelerin çayırlardaki yılankavi akışına, hayatın şeylerin içinde akarken bulanıklaşmasına ve girdaplar oluşturmasına, insanların yaşamalarına, iyilik ve kötülük etmelerine, denizin dalgalarını yuvarlamasına ve gökyüzünün ışıklarını yaymasına bakan ve kendisine: "Bu yapraklar neden? Su neden akıyor? Hayatın kendisi neden bu kadar korkunç bir şelale ve gidip ölümün sınırsız okyanusunda kayboluyor? İnsanlar neden yürüyorlar, karınca gibi çalışıyorlar? Fırtına neden? Gökyüzü neden bu kadar temiz ve yeryüzü bu kadar rezil?", diye soran kişi için –bu sorular, içinden çıkılmayan karanlıklara götürür.

Ve kuşku sonra gelir; söylenmeyen ama hissedilen bir şeydir bu. İnsan o zaman, kumların içinde kaybolan ve her yerde, onu vahaya götürecek yolu arayan, ve çölden başka bir şey görmeyen yolcu gibi olur. Kuşku, hayattır. Eylem, söz, doğa, ölüm, bunların hepsinde kuşku!

Kuşku, ruhlar için ölümdür; eskimiş ırklara bulaşan bir vebadır, bilimden gelen ve deliliğe sürükleyen bir hastalıktır. Delilik mantığın kuşkusudur; hatta belki mantığın kendisidir! İsteyen kanıtlasın.

XX

Şairler vardır, ruhları parfümler ve çiçeklerle doludur, hayata cennetin seheri gibi bakarlar; bazı diğerlerinde karanlıktan başka bir şey yoktur, acılıktan ve öfkeden başka; ressamlar vardır, her şeyi mavi görürler, bazı diğerleri her şeyi sarı veya siyah... Her birimizin, dünyayı arkasından algıladığı bir prizması vardır; ne mutlu ona bu prizmada güleç renkler ve neşeli şeyler görürse. Dünyada sadece bir unvan, sadece kadınlar, banka, bir isim, bir yazgı gören insanlar vardır; delilikler! Öylelerini tanıyorum ki dünyada sadece demiryolları, pazarlar veya büyükbaş hayvanlar görürler; birileri dünyada yüce bir plan keşfeder, diğerleri utanmaz bir fars.

Ve bunlar, ellerine fırsat geçse size sorarlar, *utanmazlık* nedir diye, çözümlemesi zor soru, bütün sorular gibi.

Ben güzel bir çift çizmenin veya güzel bir kadının geometrik tanımlamasını vermeyi yeğlerim – ki bunlar iki önemli şeydir. Küremizi kocaman veya küçük bir çamur yığını gibi gören şahıslar garip veya kabul edilmeleri zor şahıslardır.

Bu alçaklardan biriyle konuşmayagörün, ki kendilerini insansever olarak adlandırmazlar, ve kendilerine Karlist[9], denmesinden korkmadan, katedrallerin yıkılması için oy vermezler; kısa süre içinde elinizden tek gelen kalakalmak olur ya da mağlubiyeti kabul edersiniz, zira bunlar, erdemi bir kelime, dünyayı bir güldürü gibi gören ilkesiz şahıslardır. Bu noktadan yola çıkarak, her şeyi iğrenç bir bakış açısıyla değerlendirirler; en güzel şeylere gülümserler ve onlara insan sevgisinden bahsettiğinizde omuz silker ve insan sevgisinin yoksullar için düzenli bağış vermek olduğunu söylerler. Gazetede yayınlanan bir bağışçılar listesi ne güzel şeydir!

Bu fikir, düzen, inanç ve delilik çeşitliliği tuhaf şey! Bazı kimselerle konuştuğunuzda, aniden korku içinde durur ve size sorarlar: "Nasıl! Red mi ediyorsunuz? Kuşkunuz mu var? Evrenin planı ve insanın görevleri yok sayılabilir mi?" Ve şayet, kötü bir talih eseri olarak, bakışınızda, içinizden geçen bir hülya görülürse, aniden dururlar ve mantıksal zaferlerine oracıkta son verirler, hayali bir hortlaktan korkan çocuklar gibi gözlerini yumup, bakmaktan korkarlar.

Aç gözlerini, zayıf ve kibir dolu insan, toz zerreciğinin üstüne güçlükle tırmanan zavallı karınca; kendi kendine özgür ve büyük olduğunu söylüyorsun, kendi kendine saygı duyuyorsun, hayatı süresince o kadar aşağılık olan sen, ve kuşkusuz alay etmek için, gelip geçen çürük bedenini selamlıyorsun. Ve sonra sanıyorsun ki, büyüklük adını verdiğin bir miktar gurur ve Toplumunun özü olan bu alçak çıkar arasında çalkalanan bu kadar güzel bir hayat, ölümsüzlükle taçlanacak. Sana ölümsüzlük mü; sen ki bir maymundan daha azgınsın, ve bir kaplandan daha kötüsün, ve bir yılandan daha süründensin? Haydi canım! Maymun için bir cennet yaratın bana, kaplan ve yılan için, hovardalık, gaddarlık, alçaklık için, bencillik için bir cennet, bu toz zerresi için bir ebediyet, bu hiçlik için ölümsüzlük. Özgür olmakla, iyilik ve kötülük adını verdiğin şeyleri yapabilmekle övünürsün, kuşkusuz daha hızlı mahkum edilmek için, zira sen iyi ne yapmayı bilirsin? Hareketlerinden biri bile var mı ki kibir tarafından yönlendirilmesin veya çıkar tarafından hesaplanmış olmasın?

Sen, özgür! Doğar doğmaz, ebeveyninin sakatlıklarına maruz kalırsın; gün ışığını görür görmez, bütün kötülüklerinin, hatta aptallığının tohumunu alırsın, dünyayı, kendini, seni çevreleyen her şeyi yargılamana yol açacak her şeyin, her şeyi karşılaştırmana yarayacak bu unsurun, içinde barındırdığın bu ölçü biriminin tohumunu... Küçük, dar bir kafayla doğdun, iyilik veya kötülükle ilgili, hazır veya senin için hazırlanacak fikirlerle... Sana, babanın sevilmesi ve yaşlandığında bakılması gerektiği söylenecek: İkisini de yapacaksın, ve hatta sana bunların öğretilmesine bile gerek yoktu, değil mi? Bu, doğuştan gelen bir erdemdir, yemek yeme ihtiyacı gibi; oysa ki, senin doğduğun dağın gerisindeki bir yerde, kardeşine, yaşlanan babasını öldürmesi gerektiği öğretilecek, o da öldürecek, zira, bunun doğal olduğunu düşünecek, ve hatta bunun ona öğretilmesine bile gerek yoktu. Seni yetiştirirken, kızkardeşini veya anneni tensel bir aşkla sevmekten uzak durmanı söylecekler, oysa ki bütün insanlar gibi sen de bir ensestten üredin, zira ilk erkek ve ilk kadın ve onların çocukları, kız ve erkek kardeşlerdi; üstelik, aynı güneşin battığı başka yerlerde, başka halklar ensesti bir erdem ve kardeş katlini bir ödev gibi görür. Tutumunu belirlemek için seni yönlendirecek ilkelerden bağımsız mısın bakalım? Eğitimini sen mi yönetiyorsun? Mutlu veya üzgün, veremli veya gürbüz, şefkatli veya hain, ahlaklı veya kötücül bir kişilikle doğmayı isteyen sen miydin?

Ama evvela, neden doğdun? Doğmayı sen mi istedin? Bu konuda kimseye danıştın mı? Demek ki, kaçınılmaz şekilde doğdun. Çünkü bir gün baban, şaraptan ve açık saçık sohbetlerden kızışmış halde içkili bir meclisten döndü ve annen de bunu fırsat bildi, ruhunu oluştururken doğanın verdiği tensel ve hayvansal dürtüler tarafından yönlendirilerek, bütün kadın kurnazlıklarını ortaya koydu ve yeni yetme çağından başlayarak toplu eğlencelerin bitap düşürdüğü bu adamı canlandırmayı başardı. Ne kadar büyük olursan ol, ilk başta salya kadar pis ve idrardan daha pis kokulu bir şeydin; sonra bir solucan gibi dönüşümler geçirdin, ve nihayet dünyaya geldin, neredeyse cansız olarak, ağlayarak, bağırarak ve bunca kez yardıma çağırdığın güneşten nefret ediyormuşsun gibi gözlerini yumarak. Sana yemek veriyorlar, büyüyorsun, filiz gibi boy atıyorsun; rüzgarın erken çağında seni alıp götürmemesi gerçekten tesadüf, zira neye maruz kalmıyorsun ki? Havaya, ateşe, ışığa, gündüze, geceye, soğuğa, sıcağa, seni çevreleyen her şeye, var olan her şeye. Bütün bunlar sana hakim oluyor, heyecanlandırıyor; yeşilliği, çiçekleri seviyorsun ve soldukları zaman üzülüyorsun; köpeğini seviyorsun, öldüğü zaman ağlıyorsun; bir örümcek üstüne geliyor, korkuyla geriliyorsun; gölgene bakarken bazen ürperiyorsun, ve düşüncen, hiçliğin esrarlarının içine daldığı zaman, ürküyorsun ve kuşkudan korkuyorsun.

Kendine özgür olduğunu söylüyorsun, ve her gün binlerce şey tarafından itilerek hareket ediyorsun. Bir kadın görüyorsun ve onu seviyorsun, aşkından ölüyorsun; damarlarında atan bu kanı durdurmakta özgür müsün, ateş gibi yanan bu beyni sakinleştirmekte, bu kalbi bastırmakta, seni yiyip bitiren bu yakıcı arzuları teskin etmekte özgür müsün? Düşüncenden özgür müsün? Seni tutan binlerce zincir var, seni dürtükleyen binlerce üvendire var, seni durduran binlerce engel var. Bir adamı ilk kez görüyorsun, çizgilerinden biri seni rahatsız ediyor, ve hayat boyu bu adamdan tiksiniyorsun, ki burnu daha küçük olsa belki de ona karşı sevgi besleyecektin. Midende yanma var ve belki de iyi niyetle karşılayacak olduğun kişiye karşı hoyratça davranıyorsun. Ve bütün bu olaylar kaçınılmaz olarak başka olaylara yol açıyor veya başkalarına ekleniyor, ve bunlardan da başka olaylar türüyor. Fiziksel ve ahlaksal bünyenin yaratıcısı sen misin? Hayır bünyene ancak, onu isteğine göre yapmış ve biçimlendirmiş olsan tamamen hakim olabilirdin. Bir ruhun olduğu için mi kendine özgür, diyorsun? Öncelikle, tanımlayamayacağın bu keşfi sen

yaptın. İçinden gelen bir ses evet, diyor; önce yalan söylüyorsun, bir ses zayıf olduğunu söylüyor ve içinde devasa bir boşluk hissediyorsun, bunu, içine attığın bütün şeylerle doldurmak istiyorsun. Yanıtın evet olduğuna inansan bile, bundan emin misin? Sana öyle olduğunu kim söyledi? Karşıt iki duygu tarafından uzun süre saldırıya uğrayıp da, uzun süre tereddüt ettiğin, şüphe ettiğin zaman, duygulardan birine doğru eğiliyorsun, kararının efendisi olduğunu sanıyorsun; ama, efendi olmak için, hiçbir eğilim sahibi olmamak gerekirdi. Şayet kötülüğün tadı kalbinde kök salmışsa, eğitimin tarafından geliştirilmiş kötü eğilimlerle doğmuşsan, iyilik yapmanın efendisi misin? Ve şayet erdemliysen, seni dehşete düşürdüğü halde, suç işleyebilir misin? İyilik ya da kötülük yapmak konusunda özgür müsün? Seni hep yönlendiren şey iyilik duygusu olduğuna göre, kötülük yapamazsın.

Bu mücadele, bu iki eğilimin çekişmesidir ve şayet kötülük yaparsan, bu, erdemli olmaktan çok kötücül olduğun ve en güçlü hararetin üstün geldiği anlamına gelir. İki adam kavga ettiklerinde, şurası kesindir ki en zayıf, en az becerikli, en az esnek olan, en güçlü, en becerikli, en esnek olan tarafından yenilecektir; kavga ne kadar uzun sürerse sürsün, her zaman bir yenilen olacaktır. Dahili tabiyatın için de aynı şey söz konusudur: İyi olduğunu hissettiğin şey kazansa bile, zafer her zaman adaleti sağlar mı? İyi olduğuna hükmettiğin şey mutlak iyilik midir, baki olan, ebedi olan var mıdır?

Demek ki insanın etrafında sadece karanlıklar vardır; her şeyin içi boştur, ve o sabit bir şey ister; bu devasa belirsizlikte kendi kendine yuvarlanır ve durmak ister; her şeye tutunur ve her şeyi eksiktir: Vatan, özgürlük, iman, Tanrı, erdem; bunların hepsini almıştır ve bütün bunlar elinden düşmüştür; kristal bir bardağı elinden düşüren ve sebep olduğu bütün parçalara gülen bir deli gibidir.

Ama insanın ölümsüz bir ruhu vardır ve Tanrı'nın görüntüsünden yapılmıştır; bu iki fikir için kanını dökmüştür, anlamadığı bu iki fikir için: Bir ruh, bir Tanrı – ama doğru olduklarına kanidir.

Bu ruh, dünyanın güneşin çevresinde döndüğü gibi, fiziksel varlığımızın çevresinde döndüğü bir özdür; bu ruh soyludur, zira manevi bir ana madde olduğu, dünyevi olmadığı için, aşağılık, adi bir şey barındırmayı başaramaz. Öte yandan, bedenimizi yöneten düşünce değil midir? Öldürmek istediğimiz zaman kolumuzu kaldıran o değil midir? Etimizi hareket ettiren

o değil midir? Yoksa zihin kötülüğün kaynağıdır da beden onun memuru mudur?

Bakalım bu ruh, bu bilinç nasıl da oynak, esnek, ne kadar da gevşek ve şekillendirilebilir, üstüne abanan bedenin altında ne kadar da kolay bükülüyor ya da eğilen bedenin üstüne nasıl da yükleniyor, bu ruh nasıl da çıkarcı ve alçak, nasıl da sürünüyor, dalkavukluk ediyor, nasıl yalan söylüyor, nasıl aldatıyor! Bedeni, eli, kafayı ve dili satan o; kan isteyen ve altın talep eden o, her zaman tatminsiz olan ve sonsuzluğu içinde her şeye tamah eden o; bir susuzluk gibi, sıradan bir hararet gibi, bizi yiyip bitiren bir ateş, bizi üstünde döndüren bir mil gibi tam orta yerimizde.

Sen büyüksün, insan! Şüphesiz bedenin sayesinde değil, ama seni, sana göre, doğanın kralı yapan bu zihin sayesinde; büyüksün, hakimsin ve güçlüsün.

Her gün, gerçekten de, dünyayı alt üst ediyorsun, kanallar kazıyorsun, saraylar inşa ediyorsun, ırmakları taşların arasına hapsediyorsun, otu topluyorsun, eziyorsun ve yiyiyorsun; gemilerinin omurgasıyla Okyanus'u karıştırıyor ve bütün bunların güzel olduğunu sanıyorsun; yediğin vahşi hayvandan daha iyi olduğunu sanıyorsun, rüzgarların sürüklediği yapraktan daha özgür, kulelerin üstünde süzülen kartaldan daha büyük, ekmeğini ve elmaslarını çıkardığın topraktan ve üstünde yol aldığın Okyanus'tan daha güçlü. Ama heyhat! Yerinden oynattığın toprak geri geliyor, kendi kendinden yeniden doğuyor, kanalların yıkılıyor, nehirler tarlalarını ve şehirlerini işgal ediyor, saraylarının taşları yerlerinden çıkıyor ve kendiliğinden düşüyor, taçlarının ve tahtlarının üstünde karıncalar koşturuyor, bütün filoların gelse, Okyanus'un sathında bir yağmur damlasından veya bir kuşun kanat çırpışından daha fazla iz bırakmayı başaramaz. Ve sen de çağların okyanusunun üstünde, geminin dalgaların üstünde bıraktığından daha fazla iz bırakmadan geçip gidiyorsun. Kendini büyük sanıyorsun çünkü dur durak bilmeden çalışıyorsun ama bu çalışma, zayıflığının bir göstergesi. Demek ki bütün bu gereksiz şeyleri alınterin pahasına öğrenmeye mahkumdun; doğmadan önce köleydin, ve yaşamadan önce bedbaht. Yıldızlara bakarken gururla gülümsüyorsun çünkü onlara isim verdin, mesafelerini ölçtün, sonsuzu ölçmek ve uzayı zihninin sınırları içine hapsetmek istermişsin gibi. Yanılıyorsun! Bu ışıklı dünyaların arkasında sonsuz başkaları olmadığını, ve böylece devam etmediğini sana

kim söyledi? Hesapların belki de birkaç arşın yükseklikte duruyor ve o yükseklikte yeni bir olgu ölçeği başlıyor? Kullandığın kelimelerin değerini sen kendin anlıyor musun, ...şümul, uzay? Onlar senden ve kürenden daha engin.

Büyüksün ve ölüyorsun, köpek ve karınca gibi, onlardan daha fazla pişmanlıkla; ve sonra çürüyorsun; ve sana soruyorum, solucanlar seni yedikten, vücudun mezarın rutubetinde eridikten, ve artık tozun bile kalmadıktan sonra, sen neredesin, insan? Hatta ruhun nerede? Eylemlerini harekete geçiren, kalbini nefrete, kıskançlığa, bütün tutkulara teslim eden o ruh, seni satan ve sana bunca alçaklığı yaptıran o ruh nerede şimdi? O ruhu karşılamaya yetecek kadar aziz bir yer var mı? Kendine saygı duyuyor ve kendini bir Tanrı gibi onurlandırıyorsun, insanın saygınlığı fikrini icat ettin, seni görünce doğada hiçbir şeyin sahip olamayacağı o fikri; onurlandırılmak istiyorsun ve kendi kendini onurlandırıyorsun, hatta, hayatı boyunca bu kadar adi olan bu bedenin, yok olduğunda onurlandırılmasını istiyorsun. Çürüyerek bozulan insani leşinin önünde şapka çıkarılmasını istiyorsun, her ne kadar şu an, yaşarken senin olduğundan daha saf olsa da. Bu mu büyüklüğün? – Toz zerresinin büyüklüğü! Hiçin ihtişamı!

XXI

Oraya iki sene sonra geri döndüm; neresi olduğunu biliyorsunuz...; O, orada değildi.

Kocası yalnızdı, başka bir kadınla gelmişti ve benim gelişimden iki gün önce oradan ayrılmıştı.

Sahile geri döndüm; ne kadar da boştu! Oradan bakınca Maria'nın evinin gri duvarını görebiliyordum; ne yalnızlık!

Hasılı ben de, size bahsettiğim salona geri döndüm; salon doluydu, ama yüzlerden hiçbiri orada değildi, masalarda hiç görmediğim insanlar oturuyorlardı; Maria'nın masasında, Maria'nın sık sık dirseğini dayadığı aynı yere yaslanan yaşlı bir kadın vardı.

Böyle on beş gün kaldım; havanın bozduğu ve yağmurun yağdığı birkaç günü odamda geçirdim. Yağmur damlalarının kiremitlerin üstüne düştüğünü duyuyordum, denizin uzak gürültüsünü, ve, zaman zaman, rıhtımdan gelen birkaç denizci narasını; aynı yerlerin seyrinin yeniden yaşattığı bütün o eski şeyleri yeniden düşündüm.

Aynı dalgalarıyla, her zamanki gibi devasa, hazin ve kayaların üstünde gürleyen, aynı okyanusu görüyordum; çamur yığınlarıyla, insanların üstünde yürüdükleri deniz kabuklarıyla ve tek katlı evleriyle aynı köy. Ama sevmiş olduğum her şey, Maria'yı çevreleyen her şey, saçaklardan süzülen ve tenini altın rengine boyayan o güzel güneş, çevresindeki hava, yanından geçen insanlar, bütün bunlar geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde gitmişti. Ah! O benzersiz günlerden sadece bir tanesini ne çok isterdim! Hiçbir şeyi değiştirmeden içine girebilmeyi!

Ne! Bunlardan hiçbiri geri gelmeyecek mi? Kalbimin ne kadar boş olduğunu hissediyorum, zira etrafımdaki bütün bu insanlar, içinde öldüğüm bir çöl yaratıyorlar. Kendisini sevdiğimden şüphelenmeden onunla konuştuğum, ve umursamaz bakışının bir aşk huzmesi gibi kalbimin içine işlediği o uzun ve sıcak yaz akşamüstlerini hatırladım. Hakikaten de, onu sevdiğimi nasıl görebilirdi, zira o sıralar onu sevmiyordum, ve size anlattığım her şeyde yalan söyledim; onu şimdi seviyordum, arzuluyordum;

kumsalda, ormanda veya tarlalarda, yalnızken, onu kendim için canlandırıyordum, yanımda yürürken, benimle konuşurken, bana bakarken. Otların üstüne yattığım zaman, otların rüzgarla eğilmesine ve dalgaların kumu dövmesine bakarken onu düşünüyordum, ve kalbimin içinde, onun hareket ettiği, konuştuğu bütün sahneleri yeniden kuruyordum. Bu anılar bir tutkuydu.

Pazarda belirli bir yerde yürüdüğünü gördüğümü anımsarsam, oraya gidiyordum; kendi kendimi büyülemek için, sesinin tınısını bulmak istedim; imkansızdı. Ne çok kez evinin önünden geçtim ve penceresine baktım!

Hasılı, o on beş günü aşki bir seyirle geçirdim, onun hayalini kurarak. Çok dokunaklı şeyler hatırlıyorum. Bir gün, tan vaktine doğru eve dönüyordum; sığır dolu çayırlardan geçiyordum, hızlı yürüyordum, otları ezen adımlarımın sesinden başka bir şey duymuyordum; başım eğikti ve yere bakıyordum. Bu düzenli hareket tabiri caizse beni uyutmuştu, Maria'nın yanımda yürüdüğünü duyduğumu sandım, koluma girmişti ve bana bakmak için başını çeviriyordu, otların arasında yürüyen oydu. Bunun kendi oynattığım bir halüsinasyon olduğunu gayet iyi biliyordum ama gülümsemekten kendimi alamadım ve kendimi mutlu hissediyordum. Başımı yukarı kaldırdım, hava karanlıktı; önümde, ufukta, muhteşem bir güneş dalgaların altında batıyordu; bir ateş demeti dantel dantel göğe yükseliyor, yuvarlanarak, zorlukla ilerleyen koca siyah bulutların altında kayboluyor, ardından, bu batan güneşin bir aksi, daha uzakta, arkamda, gökyüzünün berrak ve mavi bir yerinde ortaya çıkıveriyordu.

Denize ulaştığım zaman güneş neredeyse kaybolmuştu; yarı yarıya suya gömülmüştü ve pembe bir renk genişleyip zayıflayarak hâlâ göğe doğru uzanıyordu.

Başka bir sefer, kumsalı takip ederek atla dönüyordum. Köpükleriyle kısrağımın ayaklarını ıslatan dalgalara bakıyordum, atımın yürürken sıçrattığı çakıltaşlarına bakıyordum, ve toynaklarının kuma gömülüşüne. Güneş aniden kaybolmuştu ve dalgaların üstünde, sanki siyah bir şey geçmiş gibi koyu bir renk vardı. Sağımdaki kayaların arasındaki köpük, kardan bir deniz gibi rüzgarın esintisiyle sağa sola savruluyor, martılar başımın üstünden geçiyordu ve bu koyu ve donuk suya yakıncacık geçen beyaz kanatlarının neredeyse suya değdiğini görüyordum. Hiçbir şey bunların sahip olduğu bütün güzellikleri anlatamaz, o deniz, üstüne deniz

kabukları serpiştirilmiş o kıyı, ıslak yosunlarla kaplı kayalar ve meltemin esintisiyle, bunların üstünde sallanan köpükler...

Size daha birçok şey söylerdim, çok daha güzel ve daha tatlı şeyler, şayet aşkla, kendinden geçmeyle, pişmanlıkla ilgili hissettiğim her şeyi söyleyebilseydim... Kalbin atışını kelimelerle söyleyebilir misiniz? Bir gözyaşını söyleyebilir ve gözleri melül bakışlara boğan o nemli kristali resmedebilir misiniz? Bir günde hisettiğiniz her şeyi söyleyebilir misiniz?

Zavallı insani zayıflık! Kelimelerinle, dilinle, seslerinle, konuşuyor ve kekeliyorsun; Tanrı'yı, gökyüzünü ve yeryüzünü, kimyayı ve felsefeyi tanımlıyorsun, ve çıplak bir kadının veya... bir yılbaşı pastasının sende yol açtığı bütün neşeyi dilinle ifade edemiyorsun!

XXII

Ey Maria! Maria, gençliğimin sevgili meleği, sen ki, taze duygularımla gördüğüm, sen ki, o kadar parfümle, tatlı hayallerle dolu, o kadar şefkatli bir aşkla sevdiğim, elveda!

Elveda! Başka tutkular gelecek, belki de unutacağım seni, ama her zaman kalbimin en derin yerinde kalacaksın, zira kalp öyle bir dünyadır ki, insanı alt üst eden, deşen ve yeniden işleyen her tutku, bunu önceki tutkuların kalıntılarının üstünde yapar. Elveda!

Elveda! Ve oysa ben seni nasıl da sevebilirdim, nasıl öperdim, kollarımda nasıl sımsıkı tutardım! Ah! Aşkımın icat ettiği bütün delilikler ruhumu tatlı tatlı paralıyor. Elveda!

Elveda! Ve ben yine de her zaman düşüneceğim seni; dünyanın girdabına atacaklar beni, orada belki de gürühun ayakları altında ezileceğim, lime lime edileceğim. Nereye gidiyorum? Ne olacağım? Yaşlı olmak isterdim, saçlarım beyaz olsun isterdim; hayır, melekler gibi güzel olmak isterdim, muzaffer olmak, deha sahibi olmak, ve her şeyi senin ayaklarının dibine bırakmak ki üstlerinde yürü; ve bunların hiçbirine sahip değilim, ve bana bir uşağa ya da bir dilenciye bakar gibi soğuk baktın.

Ve ben, biliyor musun ki, seni düşünmeden; omuzlarının üstündeki siyah saçlarınla, tuzlu su incileriyle kaplı esmer teninle, sırılsıklam giysilerinle ve kuma gömülen pembe tırnaklı beyaz ayağınla dalgaların içinden çıkışını hayal etmeden bir gece bile geçirmedim ve bu görüntü hâlâ içimde, ve hâlâ kalbime fısıldıyor? Ah! Hayır, her şey boş!

Elveda! Ve yine de, seni gördüğüm zaman, dört, beş yaş daha büyük, daha cüretkar olsaydım... Belki?... Ah! Hayır, her bakışında kızarıyordum. Elveda![10]

XXIII

Çanların çalışını ve yas çanının inleyerek vurduğunu duyduğum zaman, ruhuma belli belirsiz bir hüzün çöküyor, ölen tınılar gibi tanımlanamaz ve hayalperest bir şey. Ölülerin çanı iç karartıcı sesiyle çınlayınca bir dizi düşünce açılıyor önümde; insanları en güzel bayram günlerinde görüyormuşum gibi geliyor, zafer çığlıklarıyla, arabalarla ve çelenklerle, ve bütün bunlardan da önemlisi, ebedi bir sessizlikle ve ebedi bir ihtişamla!

Ruhum ebediyete ve sonsuza doğru kanatlanıyor ve ölümü ilan eden bu sesin tınısıyla, şüphe okyanusunda süzülüyor.

Mezarlar gibi nizami ve soğuk ve yine de her bayramda çınlayan, her yasta ağlayan ses, şehirlerin gürültüsünü boğan ahengine kendimi bırakıp uyuşuyorum; kırın ortasında şarkı söyleyen, köyün çanının zayıf tınılarını duymayı, tarlalarda, olgun başakların altın sarısıyla kaplı yamaçlarda seviyorum, böcek otun altında vızıldar ve kuş yaprakların altında mırıldarken.

Kışın içinde uzun süre kaldım, kasvetli ve soluk bir ışığın aydınlattığı o güneşsiz günlerde, bütün çanların ayin zamanını çalmasını dinledim. Her yerden, gökyüzüne doğru ahenkli bir birliktelikte yükselen sesler çıkıyordu, ve ben düşüncemi bu devasa müzik aletinde yoğunlaştırıyordum. Büyüktü, ebediydi; içimde tınılar, ezgiler hissediyordum, başka bir alemin aksi sedalarını, kendileri de ölmekte olan engin şeyleri.

Ey çanlar! Benim ölümümün üstüne de siz çalacaksınız demek, ve bir dakika sonra bir vaftiz töreni için; demek siz de geri kalan her şey gibi bir şakasınız ve her evresini ilan ettiğiniz hayat gibi, bir yalan: Vaftiz, evlilik, ölüm. Zavallı tunç parçası, ezgilerin arasında kaybolmuş ve saklanmışsın, oysa ki savaş alanında kızgın lav olarak ya da atları nallamak için o kadar işe yarardın ki!

[1] 'Orji'yle kastedilen, aslında olduğu gibi, her tür sefahattir. Yazar Yunan-Roma zamanlarına atıfta bulunmayı sevdiği için özgün haliyle bıraktık. (ç.n.)

[2] Özgün metinde 'Huri' (ç.n.)

[3] The Giaour, a fragment of a Turkish tale. Eserin Türkçe basımı bulunamamıştır (ç.n.)

[4] İngiltere'nin antik adı (ç.n.)

[5] Latin ve Yunan edebiyatlarını kast ediyor (ç.n.)

[6] Trouville-sur-mer (ç.n.)

[7] Orta iki (ç.n.)

[8] Gertrude ve Harriet Collier. Britanyalı bir militer ataşenin kızları. Yer yine Trouville (ç.n.)

[9] Liberal, laik ve merkeziyetçi yönetime karşı, gelenekselci, Katolik ve statüko yanlısı olan, sürgündeki 7. Carlos'u destekleyen akım (ç.n.)

[10] Flaubert uzmanlarına göre ya 1848'de ya da daha muhtemel olarak 1843 yılının başında, Elisa'yla Gustave birlikte olmuşlardır. (ç.n.)